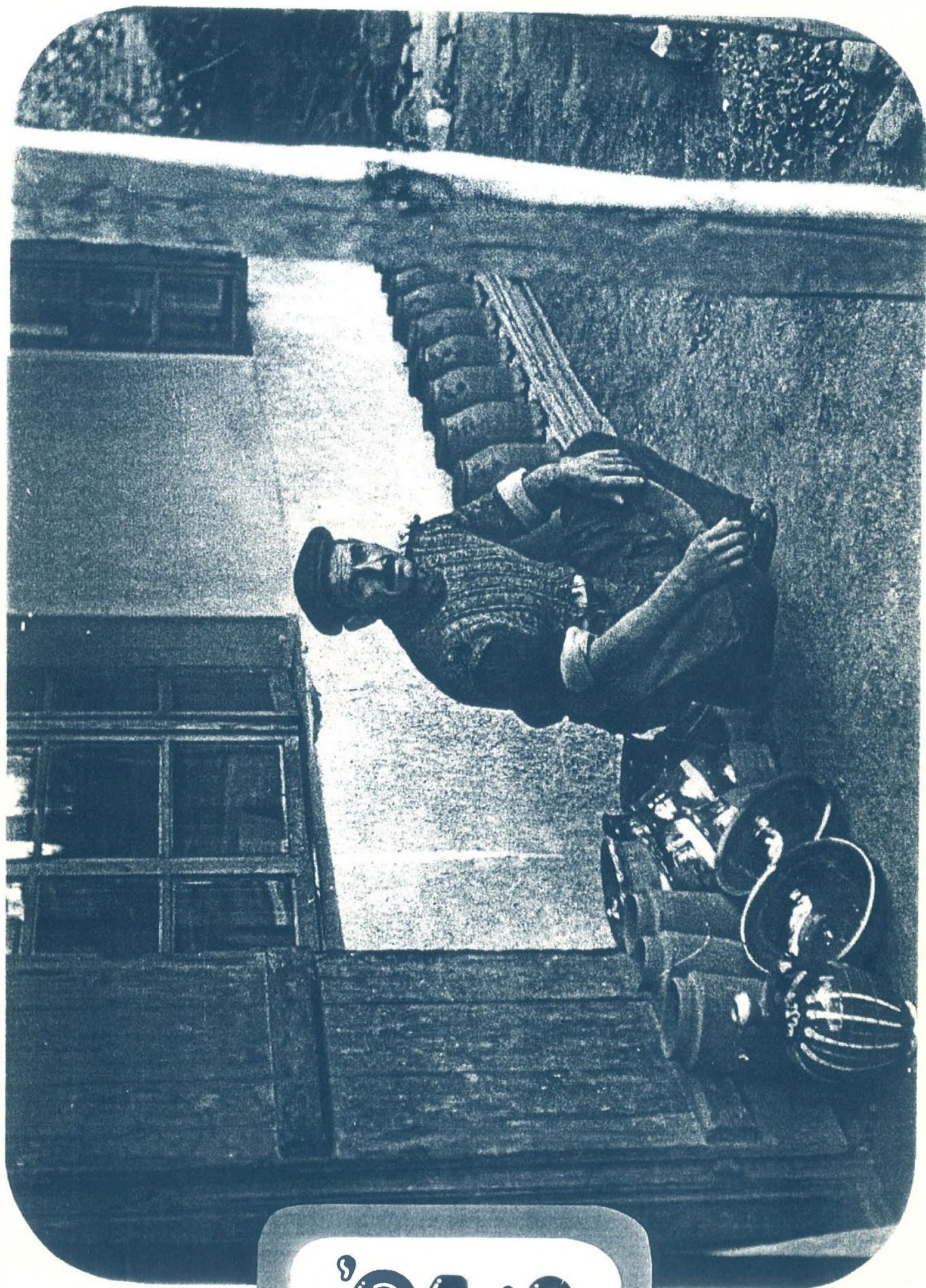

'04/2

1914

Деветдесет години
Дружество на българите в Унгария

Kilencvenéves a
Magyarországi Bolgárok Egyesülete

2004

Атанас Далчев

КЪМ РОДИНАТА

Не съм те никога избирал на земята.
Родих се просто в теб на юнски ден във зноя.
Аз те обичам не защото си богата,
а само за това, че си родина моя.

И българин съм не заради твойта слава
и твойте подвизи и твойта бранна сила,
а зарад туй, че съм безсилен да забравя
за ослепените бойци на Самуила.

Да търси, който ще, във теб сполука бърза
и почести и власт със страст една и съща,
страданието мен по-силно с теб ме свързва
и нашата любов в една съдба превръща.

Atanasz Dalcsev

A HAZÁHOZ

Nem választottalak, csak megszülettem benned
egy júniusi nap tikkasztó melegében.
Nem gazdagságodért, nem kincsedért szeretlek,
csak mert hazám vagy úgy, ahogy magamtól érzem.

Nem dicsőségedért vagyok bolgár, se bátor
hőstetteid miatt, szívem nem erre áhit,
de tudja, képtelen volnék feledni bárhol
Szamuil seregét, megvakult katonáit.

Buzgón csak bizzanak mások sikerben, rangban,
benned akármi gyors hatalmat, hírt keresve,
engem a szenvedés fűz hozzád szorosabban,
általa közös sorssá válik kettőnk szerelme.

1965 г.

Fodor András fordítása

Съдържание Tartalom

Атанас Далчев: 1 Atanasz Dalcsev:
Към родината A hazához

МОЗАЙКА MOZAIK

Всички сме заинтересувани да създадем един 4 Mindannyiunknak az az érdekünk, hogy jól
добре функциониращ закон működő törvény szülessen
Разговор с д-р Данчо Мусев *Beszélgetés dr. Muszev Dancsóval*

СВЯТ VILÁG

Къна Бойчева: 12 Kana Bojcseva:
Странстванията на един аптекар Egy patikus vándorlásai
Здравка Евтимова: 16 Zdravka Evtimova:
Кръв от къртица Vakondvér

СТРАНИЦИ OLDALAK

Сава Сивриев: 20 Szava Szivriev
Атанасий Нескович и неговата „История Atanaszj Neszkovics és „A szláv-bolgár nép
славеноболгарског народа“ (Будим, 1801) története” (Buda, 1801) c. munkája

КОЛЕЛО KERÉK

Веселина Димитрова: 28 Veszeline Dimitrova
Атанас Далчев – поетът на модерната простота Atanasz Dalcsev – a modern egyszerűség költője
Атанас Далчев: 54 Atanasz Dalcsev
Стихотворения: Любов, Пролет, Огледало, Сняг, Versek: Tavasz, Tükör, Hó, Dél, Elutazáskor
Пладня, На заминаване Töredékek
Фрагменти

КАФЕНЕ KÁVÉHÁZ

Томаш Балог: 44 Balogh Tamás:
Страшно забавно in Bulgária Pokoli mulatság Bulgáriában. Страшно забавно
(Балкански пътепис) in Bulgária (Balkán útinapló)
Алек Попов: 53 Alek Popov:
Бритни, Чомски и аз... Britney, Chomsky meg én
Затварянето води до тежък провинциализъм A bezártság súlyos provincializmusához vezet
Разговор с Алек Попов *Beszélgetés Alek Popovval*

Илюстрации:
снимки от експедиции в
България в архива
на Етнографския музей
С любезното разрешение
на Етнографския музей в
Будапеща

HAEMUS ©

SINCE 1991

Illusztráció:
a képek a Néprajzi Múzeum
bulgáriai expedícióiból valók
A Néprajzi Múzeum
szíves engedélyével

МОЗАЙКА

Всички сме заинтересувани да създадем един добре функциониращ закон

Разговор с д-р Данчо Мусев

Проектът за промяна на Закона за малцинствата е внесен вече в парламента. Докато се стигне дотук бе изминат дълъг път. През последната година в процеса на разработката на проектозакона активно участие взе д-р Данчо Мусев, председател на БРС.

Кои бяха въпросите, около които възникнаха спорове?

От години се правят опити за промяна на Закона за малцинствата и съответните параграфи на избирателния закон. В момента сме най-близо до осъществяването на тази цел. Близко година продължават така наречените подновени преговори. Миналата пролет, през май беше избрана шестчленна делегация от представители на малцинствата, която започна обсъждането – точка по точка – на необходимите промени с Агенцията за национални и етнически малцинства и управляващите органи. Това се предхождаше от решение на парламента, което задължи правителството до 31 декември 2003 г. да представи законопроекта пред най-висшия законодателен орган. Срокът беше много ограничен и не беше спазен, но в началото на тази година юридическият текст беше внесен в парламента. Първоначалният замисъл беше той да бъде обсъден през майската и юнска сесия на парламента, това беше предложението на парламентарната Комисия за правата на човека. Именно тази комисия беше последният форум пред който председателите на републиканските самоуправления имаха възможност да формулират позициите си. По-късно, на преговорите между четирите парламентарни партии, опозицията предложи да се изчакаат изборите за европейски парламент, за да не стане законът жертва на злосторителната политика. И тъй като законът трябва да се приеме с квалифицирано мнозинство, правителството трябваше да се съгласи с това предложение. Така че обсъждането на закона бе отложено за есенната сесия на парламента. В момента бихме могли все още да въздействаме върху промените в текста на закона, използвайки механизмите на парламентаризма – чрез парламентарна фракция или Комисията за правата на човека. На този етап републиканските самоуправления не могат пряко да се намесват със свои предложения. Затова е необходимо още по-добро съгласуване на работата между заинтересуваните самоуправления и формулиране на ясни, конкретни предло-

MOZAIK

Mindannyiunknak az az érdekünk, hogy jól működő törvény szülessen

Beszélgetés dr. Muszev Dancsóval

A kisebbségi törvény tervezete már az Országgyűlés előtt van, de hosszú volt az út, amíg idáig eljutott. Az elmúlt egy év során dr. Muszev Dancso, a BOÖ elnöke is aktívan részt vett a törvénytervezet kidolgozásában.

Melyek voltak azok a kérdések, amelyek kapcsán viták merültek fel?

Évek óta történtek kísérletek arra, hogy a kisebbségi törvényt és választói törvény megfelelő paragrafusait módosítsák. Most jutottunk a legközelebb ennek a célkitűzésnek a megvalósításához. Közel egy éve folynak az úgynevezett megújított tárgyalások. Tavaly májusban alakult egy a kisebbségek képviselőiből álló hattagú delegáció, amely a Kisebbségi Hivatal, illetve a kormány képviselőivel elkezdte tárgyalni pontról pontra a szükséges módosításokat. Mindennek az előzménye egy a tavalyi évben elfogadott országgyűlési határozat, amely kötelezte a kormányt, hogy 2003. december 31-ig az Országgyűlés elé kell terjesztenie a törvénytervezetet. A határidő nagyon szűk volt, és nem is lett betartva, de idén év elején beterjesztésre került a tervezett törvénytörvény. Az eredeti terv az volt, hogy a május-júniusi ülészakon tárgyalja az Országgyűlés, az Emberjogi Bizottság így is terjesztette elő. Az Emberjogi Bizottság volt az utolsó fórum, ahol a kisebbségi önkormányzatok országos elnökei tudtak még véleményt mondani. Az ezt követő négypartii egyeztetésen az ellenzéknek az volt a javaslata, hogy kerüljük el az európai parlamenti választásokat, nehogy ez a törvény is a napi politika áldozatává váljon. És mivel a törvényt csak kétharmados többséggel lehet megszavazni, a kormánynak el kellett fogadnia ezt a javaslatot. Ezért az Országgyűlés őszi ülészakára marad a törvény részletes tárgyalása. Jelen pillanatban a parlamentarizmus mechanizmusát kihasználva tudunk csak hatást gyakorolni a törvénytervezet szövegének megváltoztatására – vagy valamelyik parlamenti frakción, vagy az Emberjogi Bizottságon keresztül. Ebben a szakaszban az országos önkormányzatok már közvetlenül nem tehetnek indítványokat. Ezért még összehangoltabb munkára lesz szükség az érintett önkormányzatok között. Folyik is egy ilyen egyeztetés, hiszen már az elején lehetett látni, hogy

В последния момент настъпи още една важна промяна, която изненада мнозина. Знаем, че досега правата на малцинствата бяха формулирани в два различни закона: Закона за малцинствата от 1993 г. и Избирателния закон за местните избори, както и в някои наредби на Министерството на вътрешните работи. Във внесенния пред парламента законопроект обаче текстовете от двата закона са представени заедно, като един общ закон. Обосновката е, че така системата става кохерентна и прегледна. Според мен, не е добре, че бяха обвързани двата проблема. Дълго време смятах, че много неща в Закона за малцинствата биха могли да се променят, без да се стига до промяна в избирателния закон. Но сега Рубикон е преминат и няма вече път назад. Или ще бъде приети и двата текста, или и двата ще бъдат отхвърлени.

Трябва да знаем, че междувременно омбудсманът по въпросите на малцинствата се обвърна към Конституционния съд да анулира валидните в момента разпореждания на изборителния закон за избор на малцинствени самоуправления, тъй като са противоконституционни с това, че допускат гласуване по симпатия. Това означава, че при избора за малцинствени самоуправления може да гласува всеки унгарски гражданин, докато §68 на Конституцията гласи, че право да образува самоуправление има националното малцинство. Оттук омбудсманът прави извода, че само съответното малцинство има право да гласува, а не всеки. Ако Конституционният съд действително анулира тези разпореждания, тогава наистина ще се появи юридически вакуум. В момента съществува конституционна принуда, не е изключено да се появи и решение на Конституционния съд, което да постави и нас, и законодателите пред принудата да се приеме закона. И тъй като става въпрос за закон, който се приема с квалифицирано (2/3) мнозинство, необхо-

Ez azt jelenti, hogy ha most valamilyen oknál fogva nem fogadják el a törvénytervezetet, az veszélyeztetheti a következő választásokat?

Tudni kell, hogy időközben az emberjogi biztos az Alkotmánybírósághoz fordult, hogy semmisítse meg a jelenleg hatályos választójogi törvény kisebbségi önkormányzati választásokról szóló rendeleteit, mert az úgynevezett szimpátiaszavazatokat is megengedi. Ez azt jelenti, hogy a kisebbségi önkormányzatok választásánál minden magyar állampolgár szavazhat, holott az alkotmány 78. paragrafusa azt mondja, hogy az adott nemzeti kisebbségnek van joga önkormányzatot alakítani. Ebből következteti ki az ombudsman, hogy ez azt jelenti, hogy csak az adott kisebbség szavazhat, és nem mindenki. Ha az Alkotmánybíróság megsemmisíti ezeket a rendelkezéseket, akkor egy jogi úr maradhat. Most már egy alkotmányos kényszer is van, lehet, hogy egy alkotmánybírósági határozat is születik, amely kényszeríteni fog minket és a törvényalkotót arra, hogy elfogadja ezt a törvényt. És mivel 2/3-os törvényről van szó, nagyon nagy összhang szükséges a politikai erők részéről. Ez egyelőre megvan, mivel az Országgyűlés Emberjogi Bizottságában egyhangúlag fogadták el a tervezetet. Az ellenzéknek volt néhány ellen-

дима е много добра съгласуваност от страна на политическите сили. Тя междувпрочем е налице, както се видя при приемането на законопроекта в Комисията за правата на човека. Опозицията имаше някои възражения, прозвучаха мнения и против закона, но между четирите партии съществува единомислие. Най-вероятно законът ще бъде приет, но е необходимо да се коригират доста неща в него.

Защо се получи така, че избирателните списъци станаха разделната линия между малцинствата и политическите сили?

Никъде в закона не се споменава за многочислени и малочислени малцинства, но разделната линия всъщност преминава именно там. При помалобройните малцинства създаването на избирателните списъци поставя повече проблеми. Според нас, тези списъци стесняват броя на участващите в изборите граждани така драстично, че политически се обезсмислят самите самоуправленията.

Много е усложнен редът на работа на т.нар. регистрационни комисии, към които трябва да се подадат молбите за включване в избирателните списъци. В изборите за малцинствени самоуправления могат да вземат участие само тези, които са включени в списъците. Нашите опасения са, че хората ще се отдръпнат и няма да имат желание да се подложат на подобна безкрайна и неясна процедура, за да бъдат включени в списъци, за които не е ясно кой ще разполага и по какъв начин, каква ще бъде по-нататъшната им съдба. Няма никакви социологически проучвания какви ще бъдат последиците от тези промени. Опитваме се да проучим сред българите кой как ще реагира, но цифрите които получаваме не са радостни. Обикновено давам следния пример. На последните избори българите получиха около 40 000 гласа, БРС поддържа връзка с около 3-4 хиляди българи, а сега става въпрос за това дали ще се намерят 300-400 души за списъците, за да можем да образуваме републиканско самоуправление. Законът наистина е много либерален: Достатъчно е 30 души да се запишат в избирателните списъци на 7 селища, това са минималните 210 избиратели, за да се образува републиканско самоуправление. Това е и основният аргумент на тези, които подкрепят създаването на избирателните списъци, че тези минимални цифри са по възможностите на всяко малцинство. Наистина е така, ние също направихме необходимите изчисления, осъществими са и за нас. Въпросът е, че тези 300-400 избиратели, които ще гласуват за самоуправлението са такава ограничена база, че го приемат на едно дружествено ниво. В този случай опасността и възможността за злоупотреби са много по-големи.

Вярно е, че Регистрационните комисии се изби-

ветеше, elhangzottak vélemények a törvény ellen is, de a négyparti egyetértés megvan. Tehát valószínűleg a törvény elfogadásra fog kerülni, csak sok mindenben korrigálni kell.

Miért alakult úgy, hogy a választói névjegyzék lett a választóvonal a kisebbségek és a politikai erők között?

A törvényben sehol nincs szó kis létszámú és nagy létszámú kisebbségről, de valahol itt húzódik meg a törésvonal. A kisebb létszámú nemzetiségeknél a választói névjegyzék igen komoly problémákat vethet fel. Szerintünk a választói névjegyzék nagyon leszűkíti a választásokon részt vevő állampolgárok számát, és ez olyan drasztikus lesz, hogy politikailag jelentéktelenné teszi a mi önkormányzatainkat.

Az ún. regisztrációs bizottságok, amelyeknél be lehet adni a kérelmet, hogy egy az adott kisebbséghez tartozó személy felkerüljön a választói névjegyzékre, egy nagyon bonyolult rend alapján fognak működni. Csak az vehet részt majd a kisebbségi választáson, aki felkerült erre a névjegyzékre. Mi attól félünk, hogy az emberek el fognak fordulni, és nem merik majd egy ilyen végeláthatatlan, kiszámíthatatlan procedúrának alávetni magukat, hogy felkerüljenek egy névjegyzékre, amellyel kapcsolatban még bizonytalan, hogy ki kezeli majd, milyen módon, és mi lesz annak a sorsa. Nem készült semmilyen szociológiai felmérés, hogy mik lesznek ennek a változásnak a következményei. Mi megpróbáljuk feltérképezni a bologárok között, hogy ki hogyan reagál, de a számok, amelyeket kapunk, nem túl örömteliek. Én azt a példát szoktam mondani, hogy a legutóbbi választásokon 40 000 szavazatot kaptak a bologárok, a BOÖ 3000-4000 bologárral tartja a kapcsolatot, most pedig arról van szó, hogy fel tudunk-e íratni 300-400 embert a névjegyzékre, hogy megalakuljon az országos önkormányzat. A törvény valóban nagyon liberális, 7 településen 30-30 állampolgárnak kell feliratkoznia erre a névjegyzékre, tehát minimum 210 választópolgár kell ahhoz, hogy országos önkormányzat alakuljon. Ezzel érvel a névjegyzéket támogató oldal, hogy ezt a minimális számot mindenki tudja teljesíteni. Kiszámoltuk, mi is tudjuk teljesíteni, csak az a probléma, hogy ez a 300-400 szavazó, akik az önkormányzatra fognak szavazni, annyira szűk kör, hogy az önkormányzatot egyesületi szintre süllyesztik. Ebben az esetben a visszaélések sokkal nagyobbak a lehetőségek.

рат от републиканските самоуправления, но системата е толкова сложна, че поглед върху нея имат само тези, които са вътре в нея и според мен това не е демократично. Тези комисии ще работят в продължение на шест месеца в селищата, но не е ясно как ще функционират, къде, с каква администрация, от какви пари. В момента имаме 30 самоуправления. Необходими са 90 души, които да работят в тях в продължение на шест месеца. Засега в закона няма никакви гаранции ще се заплаща ли това участие, ще бъдат ли подготвени членовете, какви решения ще вземат. Как ще решат дали някой е член на българската общност? А ако отхвърлят някого, трябва с решение да се обосноват защо отхвърлят молбата му. Този отказ обаче може да се ревизира от съда, който трябва да вземе окончателното решение дали съответното лице може да бъде записано в българския избиращелен списък. В този случай не е ясно как може да бъде доказано пред съда дали въпросният кандидат е член на общността или не, дали говори български език или не? Именно практическата част на нещата не е прецизно разработена и всичко може да се провали поради тези малки спънки и неясноти. За нас предишната система беше изпробвана и функционираше добре, няма примери за сериозни злоупотреби. Имаше натрапници, но ако вземем предвид техния брой, той е незначителен. Републиканските самоуправления навсякъде се образуваха от представители на малцинствените общности. При сегашното гласуване изборът ще е пряк, ще може да се гласува само за листи на обществените организации, индивидуалното участие е изключено. С кандидатури и листи могат да участват само малцинствени организации, в чийто устав е залегнало, че представляват интересите на дадено малцинство. В същото време законът не прави разлика между малцинствените организации, всяка организация, която се самоопределя като малцинствена, може да вземе участие в изборите. Това ще доведе до партийни борби сред малцинствата, ще генерира излишни конфликти. Има личности, които през последните десет години са си извоювали авторитет сред малцинството, но ако не се присъединят към някоя организация, няма да могат да бъдат избрани. Нашата общност не е подготвена за тези промени. Това са все нововъведения, които драстично променят цялата избиращелна практика. От практическа гледна точка ще възникнат множество проблеми, в същото време няма да бъдат спряни злоупотребите, затова нашето предложение е да остане по-скоро предишната двустепенна електорална система, тъй като тя е изпробвана. Винаги ни поставят въпроса: каква е алтернативата

Igaz, hogy az országos önkormányzat választja ki a regisztrációs bizottságokat, de a rendszer annyira bonyolult, hogy csak azok látják át, akik benne vannak, és szerintem ez nem demokratikus. Ezek a bizottságok hat hónapig fognak működni minden egyes településen, de nem világos, hogyan fognak működni, hol, milyen adminisztrációs rendben, milyen pénzből. Jelenleg 30 önkormányzatunk van, tehát 90 emberre van szükség, akik hat hónapig dolgoznak. Egyelőre semmi garanciát nem látunk a törvényben, hogy fizetik-e nekik a részvételüket ebben, felkészítik-e a tagokat, milyen döntéseket fognak hozni. Hogy fogják eldönteni, hogy valaki a bolgár közösséghez tartozik-e? Ha elutasítanak valakit, határozatot kell hozniuk, hogy miért utasítják el a kérelmét. Ezt a határozatot a bíróság előtt meg lehet támadni, és végül a bíróság dönti el, hogy az illető felvehető-e a bolgár választói névjegyzékbe. Ebben az esetben nem világos, hogy lehet bizonyítani a bíróság előtt, hogy a kérdéses jelölt tagja-e a közösségnek vagy sem, hogy beszéli-e a bolgár nyelvet vagy sem. Éppen a dolgok gyakorlati része nincs precízen kidolgozva, és minden összedőlhet ezek miatt az apró buktatók miatt. Számunkra az előző rendszer bevált és jól működött, számottevően nagy visszaélésekre nincs példa. Voltak betolakodók, de a számuk elenyésző. Az országos önkormányzatok mindenhol a nemzetiségi képviselőkől alakultak meg. A mostani szavazás közvetlen lesz, csak társadalmi szervezet listájára lehet szavazni, az egyéni jelölést kizárják. Csak az országos kisebbségi szervezetek állíthatnak jelölteket. A törvény azonban nem tesz különbséget a kisebbségi szervezetek között, minden szervezet, amely önmagát kisebbséginek határozza meg, részt vehet a választásokon. Ez pártosodáshoz vezethet a kisebbségeken belül, és felesleges konfliktusokat fog szítani. Nagyon sok olyan egyén van, aki a személyiségével vívta ki az elmúlt tíz évben a kisebbség megbecsülését, de ha nem csatlakoznak valamelyik szervezethez, akkor nem tudnak indulni a választásokon. A kisebbségi közösségünk erre nincs felkészülve. Ezek az újítások drasztikusan megváltoztatják az egész szavazási gyakorlatot. Gyakorlati szemszögből nagyon sok kérdés felmerül, ugyanakkor ez nem fogja kiszűrni a visszaéléseket, és így az volt a javaslatunk, hogy az előző, kétszintű elektori rendszer maradjon, mivel az már bevált. Mindig nekünk szegeznek a kérdést, hogy akkor mi az alternatíva. Nagyon nehéz alternatívát felvázolni, de nekünk az az álláspontunk, hogy a jelölteket kell

тогава? Трудно е да се намери алтернатива, но нашата позиция е, че по-скоро кандидатите трябва да се подбират строго, а не избирателите. По-многобройните малцинства, които имат стотици самоуправления, смятат че представителството им не е застрашено. Не съм сигурен, че там няма да възникнат проблеми.

Има още една промяна, която е включена в проектозакона, въпреки че нито едно от малцинствата не я подкрепи. Става въпрос за предложението администрацията на самоуправленията да функционира като бюджетен орган. В това има известно юридическо основание, тъй като става въпрос за бюджетни средства, които се прехвърлят на органи, функциониращи като обществени организации. В същото време обаче – докато не са създадени бюджетни гаранции – да се изисква функционирането на самоуправленията по такъв начин е нереално. Става въпрос за много строги изисквания за постоянно функциониращ вътрешен контрол, за финансов контролор, за ръководител на администрацията, който може да бъде само човек с юридическо образование и т.н. Тези длъжности могат да се заемат само от хора със съответното образование, за което има много строги изисквания в закона за служителите. Това означава, че целият бюджет на самоуправлението ще отива за поддръжка на бюрократичния апарат, който ще изпълнява изключително административни задачи, по диктуван от държавата начин. Надявам се, че това все още предстои разумно да бъде обмислено и няма да влезем в капана. Защото по този начин би се обезсмислила ролята на самоуправлението като орган на културната автономия на малцинството.

Успяхте ли все пак да смекчите някои от най-оспорваните страни на проектозакона?

Да, успяхме да разширим действието на закона и върху преселници, които живеят постоянно в Унгария, но нямат унгарско гражданство. Досега те имаха само пасивно избирателно право – можеха да гласуват, сега според проектозакона това тяхно право ще стане активно, т.е. ще могат да бъдат и избирани. Това е едно голямо завоевание, което засяга много хора от нашата общност. Това са хора, които са родени и живеят тук, но нямат унгарско гражданство. Това не е само наш проблем, той съществува и при украинците, и при сърбите. Освен това, успяхме да променим и първоначалното предложение избори да има само там, където в избирателните списъци се регистрират най-малко 30 души. Това би означавало, че и за републиканско самоуправление могат да гласуват само в тези селища, където се регистрират поне 30 души. Така малките малцинства губят мнозина от пръснатите из страната гласоподаватели. Според последния

сзигоруббан megszűrni, nem a választókat. A nagyobb létszámú nemzetiségeknél, amelyeknek több száz önkormányzatuk van, úgy vélik, hogy nem kerül veszélybe a képviselőjük. Nem vagyok azonban meggyőződve, hogy ott nem lesznek problémák. Van még egy változás, amely belekerült a törvénytervezetbe, bár egyetlen kisebbség sem támogatta. Arról van szó, hogy a jövőben az önkormányzat költségvetési szervként működjön. Közjogi értelemben ez valahol jogos, hiszen közpénzekről van szó, amelyek civil szervezetként gazdálkodó szervezetekhez jutnak el. Ugyanakkor, amíg nincsenek meg a pénzügyi garanciák, nem reális, hogy ily módon működjenek az önkormányzatok. Nagyon szigorú előírások vannak a belső ellenőrzéssel, a könyvvizsgálóval és a hivatalvezetővel kapcsolatban, aki csak jogász lehet stb. Ezeket a tisztségeket csak megfelelő képzettségű ember töltheti be, amire nagyon szigorú előírások vannak a köztisztviselői törvényben. Ez azt jelenti, hogy az önkormányzat egész költségvetése arra fog elmenni, hogy eltartsa a bürokratikus apparátust, amely csak adminisztratív feladatokat fog ellátni az állam által diktált előírások alapján. Remélem, hogy ezt még józanul át fogják gondolni, és nem kerülünk csapdába. Mert ily módon értelmét veszti az önkormányzat mint a kisebbség kulturális autonómiájának szerve.

Sikerült valamennyit enyhíteni a törvénytervezet legvitatottabb kérdéseit?

Igen, sikerült kiterjeszteni a törvény hatályát azokra a bevándoroltakra is, akik állandóan Magyarországon élnek, de nincs magyar állampolgárságuk. Eddig nekik csak passzív joguk volt – csak választhattak, és most a tervezet szerint aktív választójoguk lesz, tehát ők is választhatók lesznek. Ez egy nagy áttörés, hiszen ezek az emberek itt születtek, és itt élnek. Ez nemcsak nálunk volt probléma, hanem az ukránoknál és a szerbeknél is. Azonkívül sikerült megváltoztatnunk azt az elsődleges javaslatot, amely szerint csak ott lehet választást tartani, ahol legalább harmincan regisztrálták magukat a névjegyzékben. Ez azt jelentette volna, hogy országos önkormányzatra is csak azokon a településeken szavazhattak volna, ahol legalább harmincan regisztrálták magukat. Így a kisebb nemzetiségek elvesztették volna a szórányszavazatokat. Az utolsó változat szerint, ha egy ember regisztrálja magát valahol, az is szavazhat az országos önkormányzatra. A törvénytervezetben sok pozitívum is van. A törvény az intézmények működését preferálja, az országos

вариант дори и един човек да се регистрира, той има право да гласува за републиканско самоуправление.

В проектозакона има и много позитивни моменти. Преферират се малцинствените институции, републиканското самоуправление получава правото да упражнява правен контрол над тях. Новото е и въвеждането на областното ниво, което означава, че ако в дадена област се създадат поне пет местни малцинствени самоуправления, тогава съответното малцинство може да създаде областно малцинствено самоуправление. Въпросът е, какви ще бъдат правомощията на едно такова самоуправление? Във всеки случай и тази възможност оценяваме като положителен напредък.

Какви възможности имат оттук нататък малцинствата да въздействат върху текста на закона?

При наличието на съгласуваност между четирите партии, много е вероятно те да продължат да следват така очертаната посока. В Комисията за правата на човека споделих тези произтичащи от практиката проблеми и впечатлението ми беше, че мнозина се вслушаха в тях. Убеден съм, че всички политически сили са заинтересовани да бъде създаден един функциониращ закон, който да бъде приложен на практика. Единственият начин е заинтересуваните малцинства да излязат с единно предложение за промяна било чрез Комисията за правата на човека, било чрез някоя парламентарна фракция на есенната сесия на парламента. Ако действаме отделно, в 13 посоки, и всеки се опитва да внесе само своите вътрешни проблеми, нещата изглеждат олекотени. Трябва да подадем професионално добре обосновани и юридически издържани предложения за промени в закона. В закона на всяка цена трябва да се вградят финансовите гаранции, както за функционирането на самоуправленията, така и за тричленните регистрационни комисии. Защото ако те не бъдат включени в закона, няма и да бъдат осигурени. Целият преход към новата система на избори също трябва да бъде финансово осигурен, тъй като в противен случай няма да можем да подготвим собствените си общности за предстоящите избори.

Законът предвижда да се прехвърлят седалищата на самоуправленията – под формата на еднократно даряване на собственост – като основен капитал на самоуправлението, който не може да се отчуждава, но представлява негова собственост, а не на хазната. Това дава възможност по-смело да се влагат средства в обновяването и реконструкцията на седалищата.

В проектозакона съществуват много части, които се нуждаят от корекции.

Непрекъснато се повтаря, че избирателните спи-

нокормányzatnak lesz törvényességi felügyeleti joga felettük. Új a megyei szint bevezetése is, amely azt jelenti, hogy ha az adott megyében öt településen alakul kisebbségi önkormányzat, akkor megyei kisebbségi önkormányzatot is létrehozhatnak. Kérdés, hogy milyen jogköre lesz egy ilyen önkormányzatnak, de azért ezt is pozitívumként értékeljük.

Milyen lehetőségei vannak innentől kezdve a kisebbségeknek arra, hogy befolyásolják a törvény szövegét?

Mivel megvan a négyparti egyetértés, valószínűleg ez lesz az az irány, amelyet követni fognak. Az Emberjogi Bizottságban is elmondtam ezeket a gyakorlatból eredő problémákat, és úgy érzem, hogy sokan figyelmesen hallgatták. Meggyőződésem, hogy minden politikai erő érdekelt abban, hogy működő törvényt alkossanak, amely a gyakorlatban is alkalmazható. Az egyetlen mód, hogy a hat kisebbség egységes javaslattal lépjen fel vagy az Emberjogi Bizottságon, vagy valamelyik parlamenti frakción keresztül az Országgyűlés őszi ülészakán. Ha külön-külön lépünk fel, 13 irányban, és mindenki csak a saját belügyét próbálja belevinni a törvénybe, a dolgok súlytalanná válnak. Szakmailag jól megalapozott és jogilag kidolgozott módosító indítványokat kell előterjeszteni. A törvénybe mindenképpen be kell építeni a pénzügyi garanciákat, mind az önkormányzat működésére, mind a háromtagú bizottságokra, mert ha nem építjük be őket a törvénybe, akkor nem lesznek biztosítva. Az új választási törvényre való áttérésre is be kell építeni pénzügyi garanciákat, mert ellenkező esetben nem fogjuk tudni felkészíteni a közösségeinket a következő választásokra.

A törvény azt tervezi, hogy egyszeri vagyонjuttatás formájában az országos önkormányzatok székhelyeit tulajdonba adják az önkormányzatoknak, mint önkormányzati törzsvagyont, amely elidegeníthetetlen, de az ő tulajdonában van, nem kincstári tulajdon. Ez lehetőséget ad arra, hogy bátrabban lehessen beruházni a székhelyek felújításába.

A törvénytervezetben nagyon sok részlet korrekcióra szorul.

Állandóan azt ismételtetik, hogy a választói névjegyzék az egyetlen alternatíva, mert csak így lehet biztosítani, hogy az adott kisebbség válassza meg a saját önkormányzatait. De hogyan lehet megállapítani, hogy ki tartozik az adott kisebbséghez?

Mindig fel szoktuk hívni a figyelmet arra is, hogy van még egy alkotmányos mulasztása az Országgyűlésnek a kisebbségek vonatkozásában: az a köte-

съци са единствената алтернатива, защото само така може да се гарантира всяко малцинство да избира собственото си самоуправление. Но как може да се определи кой принадлежи към даденото малцинство?

Винаги обръщаме внимание и на още един конституционен пропуск на парламента по отношение на малцинствата: задължението да осигури парламентарното представителство на малцинствата. Това е не по-малък пропуск от по-горе споменатия и повдигнат от омбудсмана пред Конституционния съд. Но за това и дума не става, не се търси никакво разрешение на въпроса в момента.

Виждаш ли възможност за обединени действия на шестте малцинствени самоуправления, които не подкрепят въвеждането на избирателните списъци?

Трудно е, но се надявам, че всеки трезво ще обмисли сегашното положение и ще успеем заедно да формулираме онези цели, по които успеем да постигнем единодушие и да ги прокараме през законодателния механизъм на парламента. Досегашните пробиви също бяха постигнати единствено благодарение на взаимодействието на различните самоуправления, самостоятелните инициативи трудно си пробиват път. Вярвам, че ще успеем да изградим такава обща позиция.

Интервюто взе: Светла Кьосева

lessnesse, hogy biztosítsa a kisebbségek parlamenti képviselőit. Ez nem kisebb mulasztás, mint az előbb említett, amelyet az országgyűlési biztos benyújtott az Alkotmánybírósághoz. De erről nem esik szó, jelenleg nem keresnek rá megoldást.

Látsz esélyt arra, hogy hat kisebbségi önkormányzat együttműködjön?

Nagyon nehéz, de én remélem, hogy mindenki józanul átgondolja a jelenlegi helyzetet, és közösen kitűzzük azokat a célokat, amelyekkel mindenki egyetért, és azokat át tudjuk vinni az Országgyűlés törvényhozó mechanizmusán. Az eddig elért eredmények is kizárólag a különböző önkormányzatok együttműködésének köszönhetőek, az önálló indítványok nehezen törnek utat. Hiszek abban, hogy ki tudunk alakítani egy közös álláspontot.

Az interjút Kjoszeva Szvetla készítette

Къна Бойчева Странстванията на един аптекар

През 70-те години на XIX в. в Шумен често се чувало името на аптекаря Георги Силаги, маджарин по произход, дошъл в града почти две десетилетия след Кошут, вече над 30-годишна възраст. Но Кошут бил човекът, който му описал Шумен и шуменци в най-ведри краски.

В родния си град Бая Георги Силаги завършил средно образование и заминал за Виена да следва фармация. Едва 18-годишен се наредил в първите редици на студентските вълнения, преминали в революция, обхванала през 1848 г. почти цяла Европа. Унгарските студенти се борели за освобождението на Унгария от австрийците. Революцията горяла в кръвта му и през 1859 г. Георги Силаги се присъединил към „червеноризците“ на Гарибалди, сражавайки се за националното освобождение и обединение на Италия в „Унгарския легион“, създаден от намиращия се в Италия Кошут. Вестта за Гражданската война между Севера и Юга (1861-1865) за премахване на робството в Америка го отвела заедно с Кошут и група унгарски доброволци от Легиона на помощ на „янките“. В тази дълга и сурова война той се сражавал заедно с войниците на капитан Грант и доживял победата. В 1865 г. победителите дефилирали пред Абрахам Линкълн във Вашингтон. Като спомен от победните битки им останали сабите. Президентът им предложил неизброими акри земя, за да се заселят завинаги в Америка, но „като видели пустата и дива тогава земя, пълна с тигри и леопарди, не я приели“ – си спомня разказите на баща си синът му Борис. Силаги пътувал към Стария континент като огняр на параход, който го отвел в Цариград в 1866 г. Там срещнал свой състудент, собственик на аптека в „града на градовете“, който му помогнал „да си оформи правоспособност на аптекар“. С този документ, придобит след пет години следване, Силаги получил разрешение „да открие аптека в Шумен“, за който бил слушал най-добри думи от своя предводител Кошут, с който бил в „тесни връзки“, според семейство Силаги. Така в 1870 г. се озовал в града, приел през 1849 г. прокудените маджари, които му показали пътя към Европа.

Георги Силаги харесал града и хората и „си отворил аптека“. Но това не била единствената му работа и често напускал „спницериата“ си, за да отскочи до домовете на болни, да им даде „илачи“ и то безплатно, ако са бедни. Но и това не било достатъчно за енергичния маджарин. В архива на

Kana Bojcseva: Egy patikus vándorlásai

A 19. század hetvenes éveiben Sumen városában gyakran lehetett hallani Szilágyi György, származását tekintve magyar patikus nevét, aki közel két évtizeddel Kossuth után jött a városba, már több mint harminc évesen.

Szilágyi György középiskolai tanulmányait szülővárosában, Baján végezte, majd Bécsbe utazott, hogy gyógyszerészetet tanuljon. Alig tizennyolc évesen került a diákmozgalmak élvonalába, amelyek 1848-ban csaknem egész Európát átfogó forradalommal bontakoztak ki. A magyar egyetemisták harcoltak Magyarország felszabadításáért az osztrák elnyomás alól. Szilágyi György vérét is felpeszdtette a forradalom, 1859-ben csatlakozott Garibaldi „vörösingeseihez“, és Itália nemzeti felszabadításáért, egyesítéséért harcolt az Itáliában tartózkodó Kossuth által szervezett Magyar Légióban.

Az Észak és Dél közötti, a rabszolgaság eltörléséért vívott háború híre (1861-1865) Kossuthal és egy maroknyi magyar légióbeli önkéntessel Amerikába vezette, a jenkik megsegítésére. Ebben a hosszú és kemény háborúban Szilágyi Grant tábornok katonáival együtt harcolt és megélte a győzelmet.

1865-ben a győztesek felvonultak Abraham Lincoln előtt Washingtonban. A győztes csaták emlékét kardjaik őrizték. Az elnök nagy kiterjedésű földeket ajánlott fel nekik, hogy letelepedjenek Amerikában, de ők „látván az akkor pusztaság és vad területet, amely hemzsegett a tigrisektől és a leopárdoktól, nem fogadták el.“ – emlékszik vissza apja elbeszéléseire Szilágyi fia, Borisz. Szilágyi egy hajó fűtőjeként tért vissza az Óhazába, amely 1866-ban Isztambulban kötött ki. Ott találkozott egy volt évfolyamtársával, akinek patikája volt a „városok városában“. Az ő segítségével kapott engedélyt, hogy patikusként praktizáljon.

E dokumentum birtokában, ötévi tanulás után, Szilágyi engedélyt kapott, hogy patikát nyisson Sumenben, amely városról csupa jót hallott szellemi atyjától, Kossuthtól, akivel, családjával elmondása szerint, igen szoros kapcsolatokat ápolt. 1870-ben Sumenbe érkezett, abba a városba, amely befogadta az elűzött magyarokat, akik a maguk részéről az Európa felé vezető utat mutatták meg lakóinak. Szilágyi Györgynek megtetszett a város és lakói, így megnyitotta patikáját.

Nem ez volt az egyedüli tevékenysége, gyakran

читалище „Архангел Михаил“ името му се среща като режисьор и декоратор на десетки театрални постановки. В периода от 1871 до 1875 той поставя и прави декорите и костюмите на пиесите „Изгаряне на Търновската библиотека“, „Невянка“, „Сянката на Риналдо“, на Войниковите „Райна Княгиня“, „Крум Страшни“, „Покръщение на Преславския двор“, „Киворазбраната цивилизация“, на Друмевата „Иванко“, Блъсковата „Изгубена Станка“. Те събирали многобройна публика в салона на старото Девическо училище, вече читалище „въз рязката до мосту“ (според шуменския диалект тогава). Представленията се повтаряли, за да задоволят повече граждани, които се завръщали „от театроту“ въодушевени, възхитени, очаровани, крачейки със запалени фенери по заледените улици към домовете си. За тези „царски“ постановки се налагало да разиграват „сценични боеве“, които „актьорите“ разучавали под вещото ръководство на Георги Силаги в двора на читалището. Доносници докладвали на пашата за размирните занимания на „спицерица“ и той бил повикан да даде обяснение. Ето какво си спомня снаха му Тодорка Силаги: „Ти, - казал му пашата, - Георги ефенди, си учил децата на бунт“. „Не бе, паша ефенди – му казал той, - аз ги уча как да се дуелират за театроту.“ Склонността на агите към зрелища ги водела в „театралния салон“ на „сеир“ и пашата се уверил, че аптекарят не го лъже. Често го викал да дава „илачи“ на домашните му, а харемът не бил малък. Това „приятелство“ помагало на Силаги да прикрива връзките си с председателя на Шуменския революционен комитет „Крумовци“, тихичкият и хрисим наглед учител Панайот Волов. До каква степен е била дълбока тази връзка може само да се гадае – никакви други документи, освен театралните протоколи не я потвърждават. Ала шуменските комити наистина се обучавали да се дуелират под прикритието на театралните репетиции, водени от Силаги. Не спирало учудването на шуменци от всички странности на маджарина. Целият град се дивял на кучето му, което в кошничка „купувало“ месо от касапницата без да го докосне, а носейки вода в бакраче, не разливало нито капка.

Когато след прочутата „Френска сватба“ през 1875 г. голям брой от комитите били арестувани и затворени в Русенския затвор, Силаги намерил за уместно да емигрира за кратко време в Русчук. Пък и театралните представления били забранени, а актьорите окошарени. Не е известно дали е носил тютюн на арестантите или е проучвал почвата за отваряне на аптека в този голям град. Наел си квартира у Яким и, нали си бил табиетлия, направил си туршия от кисели краставички, които оставил на двора на слънце.

elhagyta patikáját, és otthonaikban látogatta a beteget, akiknek, ha szegények voltak, ingyen adott gyógyszert. De az energikus magyarnak még ez sem volt elég: a „Szent Mihály Arkangyal“ olvasóköri archívumában neve több tucat színházi előadás rendezőjeként és díszlettervezőjeként található meg.

Az 1871 és 1875 közötti időszakban a következő színdarabokat állította színre, illetve készítette el díszleteiket: A Tirmovói könyvtár felégetése, Nevjanka, Rinaldo árnyéka, Vojnikovtól a Rajna fejedelemeasszony, Rettegett Krüm, A preszlavi udvar megkeresztelése, illetve A félreértelmezett civilizáció, továbbá Drümev Ivankó-ja és Blaszkov Elveszett Sztanká-ja. Ezek a rendezvények népes közönséget csábítottak a régi leányiskola szalonjába, amely akkor már a „folyón túl, a híd mellett“ lévő olvasóköri volt (ahogy akkor a sumeniek nevezték). Az előadásokat többször megismételték, hogy minél több néző láthassa, akik a színházból lelkesen, elragadtatva, elbűvölve, égő lámpásokkal tértek haza a jeges utcákon. Ezek a „királydrámák“ nem nélkülözhatték a „színpadi csatajelenetek“-et, amelyeket a „színészek“ Szilágyi György szakavatott vezetése alatt az olvasóköri udvarán gyakoroltak. Besúgóik beszámoltak a pasának a patikárius zavargást keltő tevékenységéről, így becitálták, hogy adjon magyar arázatot. Menye, Szilágyi Todorcka így emlékszik vissza: „Te – mondta a pasa – György efendi, állítólag lázadásra tanítod a gyermekeket. – Ó, dehogy, pasa efendi – szólt Szilágyi – én csak a színélőadáshoz tanítom őket vívni.“ A látványosságok iránti vonzalom elvitte az agákat a színházterembe előadást nézni, és így a pasa személyesen is meggyőződhetett arról, hogy a patikus nem hazudik. Gyakran meghívta őt, hogy gyógyszereket adjon a háza népének, háreme egyáltalán nem volt kicsi. Ez a „barátság“ lehetőséget adott Szilágyinak arra, hogy fedezze a sumeni „Krumovci“ forradalmi bizottság elnökével, a csendes és látszatra ártalmatlan tanítóval, Panajot Volovval fenntartott kapcsolatát. Csak találgathatunk, milyen szintű lehetett ez a kapcsolat, a színházi jegyzőkönyvek kivételével semmilyen más dokumentumok nem támasztják alá. De a sumeni forradalmárok valóban a színházi próbák ürügyén, Szilágyi vezetése alatt tanultak vívni. Ezzel azonban nem ért véget a sumeniek csodálkozása e magyar ember furcsaságain. Az egész város csodálta kutyáját, amely kosárral „vásárolta“ a húst a hentesnél, anélkül, hogy hozzányúlt volna, illetve úgy hozott vizet cseberben, hogy egy cseppet sem öntött ki.

Щерката на хазяина Павлина, много млада, много любопитна и невъздържана, отхлупила буркана и вдъхнала непознатия аромат на чуждоземната туршия, без да знае, че квартирантът я наблюдава. С това (а и с други неща) го впечатлила тя и той поискал ръката ѝ. Предложението било прието с готовност – как да се устои на черноокия мъжествен красавец, по когото въздишали всички

Miután a hírhedt *Francia esküvő* 1875-ös bemutatása után a forradalmárok jelentős részét letartóztatták és a ruszei börtönbe zárták, Szilágyi jobbnak látta, ha rövid időre Ruszcsukba emigrál. A színházi előadásokat amúgy is betiltották, a színészeket pedig lecsukták. Nincs adat arról, hogy dohányt vitt-e a letartóztatottaknak vagy a terepet tanulmányozta

махленски моми. И той я отвел в Шумен. С трима сина – Атила, Борис и Михаил, и с две дъщери – Елена и Ружа, го дарила Павлина. Силаги преценил, че Русе е по-подходящ за семейството му и към 1880 г. се преместил там. Тамошната немска колония го приела като сънародник (като австрийски поданик той говорел и немски). През 1884 г. немските колонисти основали Международно дружество за подпомагане на болни членове – гр. Русе, с председател Георги Силаги. Две години по-късно той си отворил аптека в Русе, като помощник му станал синът му Михаил, завършил фармация във Виена, който после наследил и аптеката. Синът му Атила станал военен и служил в София като артилерийски полковник. При атентата в църквата „Св. Неделя“ той бил тежко ранен и починал от раните си още млад. Военно училище завършил и Борис, но след 15 годишна служба се пенсионира, за да учи зъболекарство в Мюнхен. Обучението му продължило от 1908 г. до Първата Световна война, когато бил изпратен в Букурещ като началник-щаб в Българското представителство и стигнал чин полковник. Потомци на Силаги са и акробатите от групата „Силаги“. Георги Силаги доживял до дълбока старост и починал през 1923 г., близо 90-годишен.

újabb patika megnyitására e nagyvárosban. Jakimnál bérelt szállást, és mivel szokásainak rabja volt, kovászos uborkát készített, amit az udvarra tett ki egy üvegben a napra. Szállásadójának a leánya, Pavlina, igen fiatal, kíváncsi és türelmetlen volt, felnyitotta az üveg tetejét, hogy beszívja a külföldi savanyúság ismeretlen illatát, de nem vette észre, hogy a bérlő figyeli őt. Ezzel (és más dolgokkal is) a leány felhívta magára Szilágyi figyelmét, aki megkérte a kezét. Az ajánlatát szívesen fogadták, nehéz volt ellenállni a férfiasan jóképű magyarnak, aki után minden környékbeli leány sóvárgott. A pár Sumenben telepedett le.

Pavlina három fiúval – Attila, Borisz és Mihály –, illetve két leánnyal (Elena és Rózsa) ajándékozta meg a patikust. Szilágyi úgy döntött, hogy Rusze mégiscsak alkalmasabb hely családjának, így 1880 körül átköltöztek oda. Az ottani német kolónia honfitársként fogadta be (osztrák–magyar állampolgárként németül is beszélt). 1884-ben a német telepesek nemzetközi betegsegélyező egyesületet alapítottak, amelynek Szilágyi lett az elnöke. Két évvel később patikát nyitott Ruszéban, segédje Mihály fia lett, aki Bécsben végzett gyógyszerészetet, majd később a patikát is megörökölte. Attila fia katonai pályára ment és Szófiában szolgált tüzérségi ezredesként. A Szt. Nedelja templomban elkövetett merényletkor súlyosan megsebesült és fiatalon belehalt sérüléseibe. Katonaiskolát végzett Borisz is, de 15 évi szolgálat után nyugállományba vonult, hogy 1908-tól az első világháborúig Münchenben tanuljon fogorvosnak. Ekkor a bukaresti bolgár külképviseletre nevezték ki törzssparancsnoknak, ahol az ezredesi rangig vitte. Szilágyi utódai továbbá a „Szilágyi” akrobatacsoport tagjai is. Maga Szilágyi György igen magas kort ért meg és 1923-ban, közel 90 évesen hunyt el.

Здравка Евтимова Кръв от къртица

В моя магазин идват малко клиенти – оглеждат клетките на животните и обикновено нищо не купуват. Помещението е тясно, по-едър човек няма как да се завърти, срещу него се протягат жаби, гущери, червеи. Идват учители, които пролучават комплект опитни животни за часовете по биология, мяркат се и рибари, за да разровят кутиите със стръв. Ще затворя магазина, не мога да покривам загубите. Но така съм свикнала с тази глупава стаичка, с мрака и миризмата на формалин. Ще съжалявам най-много за гущерчетата, които имат очи колкото лещени зърна. Не зная какво правят с тези плашливи същества, надявам се, че не ги убиват след демонстрациите.

Един ден в магазина влезе жена. Беше малка, свита като купчинка сняг напролет. Тя се доближи до мене. В моята тъмница белите ѝ ръце приличаха на умрели риби. Не ме погледна, нищо не каза, само подпря лакти на щанда. Сигурно не беше дошла да купи нещо, просто ѝ бе прилошало на улицата. Заклати се леко, каквато беше слаба, щеше да падне, ако не бях хванала ръката ѝ. Тя мълчеше. Въобще не приличаше на моите купувачи.

– Имате ли къртици? – изведнъж запита непознатата. Очите ѝ прилясваха като стара разкъсана паяжина с малко паяче в средата – зеницата.

– Къртици ли? – спрях. Трябваше да ѝ кажа, че никога не съм продавала и никога не съм виждала къртици. Жената искаше друго да чуе – погледът ѝ пареше, ръцете ѝ се протегнаха към мене. Не можех да помогна, знаех.

– Нямам – казах. Тя въздъхна, после изведнъж се обърна настрана без да пророни дума. Беше толкова свита, отчаяно се стремеше да заглуши своето разочарование в беззвучните си стъпки.

– Ей, стойте! – викнах. – Може да имам къртици. – Не зная защо го казах.

Тя спря. Погледна ме.

– Кръвта на къртицата лекувала – прошепна жената. – Трябва да изпиеш три капки.

Хвана ме страх. Мъка дълбаеше очите ѝ.

– Поне болката за малко спирала... – прошепна тя, после гласът ѝ угасна съвсем. – Вие ли сте болна? – попитах, без да мисля с колко допълнителна тежест я мъча.

Zdravka Evtimova Vakondvér

Üzletembe kevés vevő tér be – aki bejön, körbejárja a ketrecek, elnézegeti az állatokat, és általában nem vesz semmit. Az eladótér igencsak szűk, teremtesebb ember meg sem tud benne fordulni, csak a békák, gyíkok, kukacok terpeszkednek itt. Járnak hozzám tanárok, akik a biológiaórákra visznek kísérletiállat-egységcsomagot, néha betéved egy-egy horgász, hogy feltúrja a csalisdobozokat. Hamarosan végképp lehúzzom a rolót, hisz veszteséges az üzlet. De hát úgy megszoktam már ezt az ostoba kis helyiséget, a homályt és a formalin szagát. Leginkább a gyíkokat fogom sajnálni, a lencsényi szemű kis teremtményeket. Nem tudom, mit csinálnak eme félénk apró lényekkel, csak remélem, nem gyilkolják le őket a bemutatók után.

Egy nap apróka asszony jött be az üzletbe. Töpörödött volt, mint a tavaszi hókupac. Egész közel jött hozzám. A szoba sötétjében hóka karjai döglött halakra emlékeztettek. Rám se nézett, meg sem szólalt, csak rákönyökölt a pultra. Bizonyára nem vásárolni jött, egyszerűen rosszul lett az utcán. Meg-megbillent, és ha nem kapom el a karját, még el is dőlt volna. Hallgatott. Egyáltalán nem hasonlított a vevőimre.

– Tart vakondokat? – szegezte nekem a kérdést az ismeretlen. Szemében felpislálkolt a fény, írisze akár egy piciny pók az öreg, szakadozott pókháló közepén.

– Hogy vakondokat? – döbbsentem le. Meg kellett volna mondanom neki, nemcsak hogy nem árultam sohasem vakondkokat, de még nem is láttam effélet.

Az asszony mást akart hallani – tekintetével szinte perzselt, karját felém nyújtotta. Tudtam, nem segíhetek rajta.

– Nincs. – mondtam. Sóhajtott, majd anélkül, hogy egy szót is szólna, megfordult. Töppedt volt és elkecsereződését reménytelenül próbálta elnyomni nesztelen lépteivel.

– Hé, várjon csak! – kiáltottam rá. – Lehet, hogy mégis vannak vakondjaim – Fogalmam sincs, miért mondtam.

Megállt. Rám nézett.

– A vakondvér állítólag gyógyít – suttogetta az asszony. – Csupán három cseppet kell meginni.

Megijedtem. Kín vájkált a tekintete mélyén.

– Legalábbis, mondják, ideig-óráig csökkenti a fájdalmakat... – suttogetta, mielőtt teljesen elhalt volna a hangja.

– Ön beteg? – kérdeztem, anélkül, hogy belegon-

– Синът ми. – Бръчиците около прозрачните й клепащи потрепераха. Ръцете й, изтънели като изсъхнали клони, се дръпнаха от щанда. Искях да я успокоя, да й дам нещо – поне чаша вода. Тя се взираше в пода, раменете й бяха тесни и още повече се свиваха в тъмносивото палто.

doľn k, mennyi k nnal n velem bánatát.

– A fiam. –  tl tsz  szemhéja körül megrezd ltek a ráncok. Csont-b r kezét elhúzta a pultr l. Nyugt tgatni akartam az asszonyt, megkínálni egy pohár vízzel. Tekintete a padlóra szegeződött, sötétszürke kabátja még jobban

– Искате ли вода? – Нищо не каза. Когато взе чашата и отпи, мрежата бръчици около очите й затрепери по-силно. – Нищо, нищо – разб брих се аз. Не знаех как да продължа. Тя се обърна и прег рбена закрета към вратата.

Összehúzta zsugorodott vállait.

– K r vizet? – Nem szólt semmit. Kezébe vette a poh rat és belekortyolt. A szeme körüli ráncok h l ja erősebben lüktetett. – Semmi baj – motyogtam. Nem tudtam, hogyan tovább.   megfordult és hajlott

– Ще ви дам кръв от къртица! – креснах. Жената спря. Вдигна ръка към челото си и не я сне.

Избягах в задната стаичка. Не мислех какво правя, не ме интересуваеше, че ще я излъжа. Вътре в мрака ме гледаха гущерите. Нямаше откъде да взема кръв. Нямах къртици. Жената чакаше отвън. Може би още не беше снела ръката от очите си. Блъснах вратата да не види. Порязах китката си с малкото ножче, което винаги държах в чекмеджето при моливите и хартията за писане на писма. От раничката полека започна да изтича кръв. Не болеше, ала се страхувах да гледам как се изцежда в шишето. Събра се малко – сякаш на дъното бях изсипала две-три глогинки. Излязох от малката задна стая, забързах към жената.

– Ето ви – казах. – От къртица е тая кръв!

Тя не проговори, взря се в ръката ми, по която все още се стичаха кървави капки. Спуснах лакътя зад гърба си. Жената ме гледаше, мълчеше. Въобще не посегна към шишенцето. Обърна се към вратата. Настигнах я, блъснах стъклото в ръцете ѝ.

– От къртица е! От къртица е!

Взе полека шишето. Вътре като догарящ огън блещукаше кръвта. След малко извади пари от оръфаната си, отдавна загубила цвят чанта.

– Не. Не ща – казах аз.

Жената не ме погледна. Хвърли на масата банкнотите и тръгна към вратата. Искях да я изпратя, или поне пак да ѝ дам вода, преди да си отиде. Усещах, че не ѝ трябва, никой не ѝ беше необходим. Останах сама в магазинчето. От клетките към мене гледаха животните. Както винаги.

Есента продължаваше да засипва града с мъгливите си дни, еднакви като близнаци с непотребните жълти листа на дърветата. Скоро трябваше да закроя магазина. Онази жена можеше да се върне. Знаех, че само ще мълчи. Едва ли синът ѝ щеше да се спаси с кръв от къртица и все пак аз я излъгах. Беше мразовито навън. Хората бързаха покрай витрината на моето магазинче и само малчугани се спираха да погледат препарираните животни. Нямах купувачи в този студ.

Една сутрин вратата рязко се отвори. Оная, малката женица, влезе вътре. Затича към мене. Искях да се скрия в съседния тъмен коридор, ала тя ме настигна. Прегърна ме. Беше много слаба и много лека. Плачеше.

хатал а kijárat felé totyogott.

– Adok Önnek vakondvért! – kiáltottam.

Az asszony megállt. Kezét a homlokához emelte s le nem vette onnan.

A hátsó szobába szaladtam. Nem is gondoltam arra, mit teszek, nem érdekelt, hogy hazudok. Bent, a homályban, csak a gyíkok néztek rám. Nem volt honnan vért vennem. Nem tartottam vakodokokat. Az asszony kint meg csak várt. Lehet, még le sem vette a kezét a szeme elől. Belöktem az ajtót, ne lássa, mit művelek. Elővettem a fiókból, a ceruzák és levélpapírok mellől a mindig ott tartott kiskést és megvágtam a csuklómat. Lassan gyöngyözni kezdett a vér. Nem fájt a seb, de féltem ránézni, hogyan csepeg az üvegcsébe. Kevés gyűlt össze – mintha két-három érett galagonya szóródott volna az aljára. Otthagytam a kis hátsó szobát, és az asszonyhoz siettem.

– Itt van magának – mondtam – vakondvér!

Nem szólt semmit, csak meredten nézte a kezemet, melyen még mindig vércseppek szivárogtak. Könyökömet a hátam mögé dugtam. Az asszony csak nézett rám és hallgatott. Nem nyúlt az üvegcsé felé. Megfordult s a kijárat felé indult. Utolértem s a kezébe nyomtam a fiolát.

– Vakondvér! Vakondvér!

Óvatosan átvette az üvegcsét. Benne a szunnyadó zsarátnokként felcsillanó vért. Kisvártatva pénzt vett elő kopottas, már rég színevesztett táskájából.

– Nem, nem. Hagyja csak! – tiltakoztam.

Az asszony rám se nézett. Az asztalra hajította a bankókat és elindult az ajtó felé. Gondoltam kikísérem vagy megkínálom még egy pohár vízzel, mielőtt elmenne. De éreztem, már nincs rám szüksége. Egyedül maradtam az üzletben. Csak az állatok néztek rám a ketrecek mögül. Úgy, mint általában.

Az ősz tovább ontotta a városra az ikreként egymástól meg nem különböztethető ködös napjait s a fák immár szükségtelenné vált, sárgult leveleit. Hamarosan bezárom a boltot. Az az asszony még visszajöhet. Tudtam, hallgatni fog. A fiát aligha menthette volna meg a vakondok vére, s én mégis hazudtam. Kint fagyosra fordult az idő. Az emberek sietve mentek el az üzletem kirakata előtt, csak néhány suhanc állt meg bámulni a kitömött állatokat. Zimankós napokon nem jön a vevő.

Egy reggelen az ajtó hirtelen kitárult. Az a bizonyos töpörödött asszonyka lépett be. Felém rohant. El akartam bújni a sötét folyosón, de utolért. Átölelt. Nagyon sovány volt és pillekönnyű. Sírt. Meg kellett hogy fogjam, nehogy elessen, oly erőtlennek tűnt. Hirtelen felemelte a bal kezemet. A heg már eltűnt,

Задържах я да не падне, така безсилна изглеждаше. Изведнъж вдигна лявата ми ръка. Белегът от раната беше изчезнал, но тя откри мястото. Залепи устни към китката, сълзите ѝ навлажиха кожата на ръката ми и ръкава на синята работна престилка.

– Той ходи – изплака жената и скри с длани несигурната си усмивка.

Искаше да ми даде пари. Беше донесла нещо в голяма кафява чанта. Държеше ме за ръка, плачеше, не искаше да си отива. Усетих, че се е стегнала, че малките ѝ пръсти са по-твърди и не треперят. Изпратих я, ала тя дълго стоя на ъгъла – малка и усмихната в студа. После улицата опустя. Беше ми хубаво в магазинчето. Така сладка ми се стори старата, глупава миризма на формалин. Животните бяха прекрасни и ги обичах като деца.

Още същия следобед пред тезгяха в тъмната стая дойде един човек. Висок, приведен, подплашен.

– Имате ли кръв от къртица? – запита, очите му, залепнали към лицето ми, не мигаха. Погледът му ме уплаши.

– Нямам. Никога не съм продавала къртици тук.

– Имате! Имате! Жена ми ще умре. Три капки само! – хвана лявата ми ръка, повдигна насила китката, изви я.

– Три капки! Иначе ще я загубя!

Кръвта ми потече от порязаното много бавно. Мъжът държеше шишенцето, капките се търкаляха като мравки към дъното. После мъжът си отиде и остави на масата пари.

На другата сутрин пред вратата на магазинчето ме чакаше голяма тълпа хора. Ръцете им стискаха малки ножчета и малки шишенца.

– Кръв от къртица! Кръв от къртица! – викаха, кряскаха, блъскаха се.

Всеки имаше мъка вкъщи и нож в ръката.

аз asszony mégis meglege a seb helyét. Ajkait a csuklómra tapasztotta, könnyei végigcsorogtak a kezem bőrén és átnedvesítették a kék munkaköpenyem ujját.

– Felkelt, és már járni is tud – zokogta elcsukló hangon tenyere mögé rejtve bizonytalan mosolyát.

Pénzt akart adni. Hozott valamit egy nagy barna táskában. Szorította a kezemet, sírt, maradni szeretett volna. Éreztem, hogy összeszedte magát, hogy kicsiny ujjai már nem olyan puhák és nem remegnek. Miután kikísértem, még sokáig álldogált a sarkon – kicsiny és mosolygós asszonyka a fagyos zimankóban. Aztán kiürült az utca. Jól éreztem magam piciny kis boltomban. Jólesett még a formalin rég megunt ostoba szaga is. Az állatokat gyönyörűnek láttam és anyai szeretettel fordultam feléjük.

Még ugyanaznap délutánján egy magas, hajlott hátú kissé félszeg férfi lépett a sötét boltocska pultjához.

– Van-e vakondvér? – kérdezte arcába süppedt, rezzenetlen szemét rám meresztve.

Tekintete ijesztő volt.

– Nincs. Sohasem tartottam vakondokot.

– De van! Kell, hogy legyen! A feleségem haldoklik. Csupán három cseppet! – elkapta a bal kezemet, csuklómra kifordítva erőszakkal felemelte.

– Három csepp! Különbön elveszítem őt!

A vágás helyén nagyon lassan, de gyöngyözni kezdett a vér. A férfi tartotta a fiolát s a cseppek kövér hangyákként gurultak az aljára. Ezután a férfi pénzt hagyott az asztalon és elment.

Másnap reggel óriási tömeg várt kicsiny boltom bejárata előtt. Kezükben kis késeket és apró üvegcséket szorongattak.

– Vakondvért! Vakondvért! – kiabálták, ordították s lökdösték egymást.

Mindenkinek volt otthon baja s kés a kezében.

Сава Сивриев
Атанасий Нескович и неговата
„История славеноболгарског
народа” (Будим, 1801)

През 1890 г. в „Периодическо списание на Българското книжовно дружество” Марин Дринов публикува статия за Историята на Атанасий Нескович. В нея той отбелязва, че щом се е появила Раичевата история, българските търговци в Австрийската империя („тия почетни родолюбци“) са се погрижили да се извлече из нея българската ѝ част и да се напечата като особена книжка за „синове отечества“¹. Статията на М. Дринов е кратка – вероятно той или не е имал възможност продължително да работи върху труда на Нескович, или, схващайки я като извод из Раичевата история, е загубил интерес към текста.

Боян Пенев ѝ отделя повече място в своите лекции по история на новата българска литература, но също твърди, че тази история е преработка на Раичевата. Явно така се утвърждава мнението, че текстът на Нескович е преработка². Историята на Нескович не е сред възрожденските български книги, описани от М. Стоянов, въпреки че е първата печатна книга върху българската история. Но както това се отбелязва в някои по-нови работи³, между Историята на Раич и Историята на Нескович има някои разлики, които заслужават внимание.

Както се знае, Историята на Раич е завършена през 1768 г., а е отпечатана във Виена през 1794-95 г. Историята на Нескович е отпечатана в Буда през 1801 г. – това е годината на кончината на Раич. Като се има предвид и времето за предварителна работа на Раич върху неговата История, трябва да се каже, че за тези повече от тридесет години, които делят написването на едната от написването на другата, социалната и културна ситуация в Австрийската империя (където са и непосредствените предполагаеми читатели на Историята на Нескович) е променена. Това е време на икономически възход в Империята.

Историята на Раич е история вобще на южните славяни и целта ѝ е да утвърди тяхната идентичност. Голямата идея на Раич е да представи славянската картина на Югоизточна Европа – Илирия, а и че българите са част от славянството, което по-късно потвърждава и Юрий Венелин. Това са земи и народи в границите на

Szava Szivriev
Atanaszj Neszkovics és „A szláv-bolgár
nép története” (Buda, 1801) c. munkája

1890-ben publikálta Marin Drinov A Bolgár Irodalmi Társaság periodikus folyóiratában Atanaszj Neszkovics Történetírásáról szóló cikkét. Ebben megjegyzi, hogy mihamarabb megjelent Raics történeti munkája, az Osztrák-Magyar Monarchiában élő bolgár kereskedők („e tiszteletreméltó honfiak“) gondoskodtak arról, hogy kiemeljék belőle a bolgár részt, és azt külön kötetben adják ki „a haza fiai” számára. M. Drinov cikke rövid – valószínűleg vagy nem volt ideje hosszasan foglalkozni Neszkovics munkájával, vagy Raics történetírása kivonatának tekintve azt, elvesztette érdeklődését a szöveg iránt.

Bojan Penev nagyobb helyet szentel neki az újbolgár irodalom témakörében tartott előadásában, de ő is azt állítja, hogy ez a történetírás Raicsnak az átdolgozása. Nyilvánvalóan így vert gyökeret az a vélemény, hogy Neszkovics szövege átdolgozás². Neszkovics története nem szerepel a M. Sztojanov által leírt Újjászületés-kori bolgár kiadványok között, bár ez volt az első könyv, amely a bolgár történelemről szólt. De amint azt néhány újabb munka kiemeli³, Raics Történetírása és Neszkovics Történetírása között van néhány különbség, amely figyelmet érdemel.

Mint ismeretes, Raics 1768-ban fejezte be Történetírását, és 1794-95-ben nyomtatta ki Bécsben. Neszkovics Történetírását Budán nyomtatták 1801-ben – ez Raics halálának esztendeje. Ha Raics Történetírása előmunkálatainak idejét is figyelembe vesszük, azt kell mondanunk, hogy az alatt a több mint harminc esztendő alatt, amely az egyik megírását a másiktól elválasztja, a szociális és kulturális szituáció az Osztrák-Magyar Monarchiában (ahol Neszkovics Történetírásának feltételezett közvetlen olvasói is tartózkodtak) megváltozott. Ez a Monarchia gazdasági fellendülésének időszaka.

Raics Történetírása általában szól a délszlávokról, és célja az, hogy identitásukat erősítse. Raics nagy eszméje, hogy bemutassa Délkelet-Európa szláv-jainak körképét – Illíriát, és hogy a bolgárok részei a szlávsnak, amit később Jurij Venelin is megerősít. E területek és népek két birodalom – az Osztrák-

две империи – Австрийската и Османската. Иначе казано, чрез Историята си Раич възстановява живота на южното славянство – в границите на възможните светове, където се реконструират държави и живот на народи. И я написва на сакрален, църковнославянски език. Оттук до политическите проекти има една крачка. Чрез Ра-ич се осъзнава и една нова свобода – тази на възможните светове. А когато те се осмислят като реалност, тя предполага и задвижване на бъдещето по причина на миналото, което да се възстанови.

Нескович отива още по-напред. В предговора към историята си той твърди, че да пише история, не е негова идея, а на „някои български господа“, живеещи в Буда и в Пеща. За да искат от него това, тези „български господа“ явно са изхождали из необходимостта историческата идея да се придвижи още по-напред – в границите на още по-своето – българското. Те предлагат на Нескович да напише тази история, защото той е бил просветен човек и с авторитет в средата си. Според Павел Йозеф Шафарик Нескович е получил образованието си в Пеща, Дьор, Братислава, Шопрон⁴. Преподавал е немски език и литература в Пеща през 1810-12 г. За свой основен извор Нескович е използвал Раич, но кой друг извор – компетентен и на който да се довери, би могъл да ползва в ония времена в Австрийската империя? Още повече – Раич показва славянската история и картина на Илирия. В Историята си Нескович – както и Раич – се позовава и на Мавро Орбини и признава Мойсей за пръв историк. Отбелязва и друг свой извор – петербургския професор Йохан Стритер, който също пише история на Сърбия, Хърватско, Босна и България на латински език. Раич пише историята си на църковнославянски език. В границата на Австрийската империя е имало три православни епархии. Да приемем, че църковнославянският език е бил общоразбираем, но изборът му прилича по-скоро на повтаряне на практиката за писане на научни книги (както се знае, в Австрийската империя – на латински език), само че в случая – на богослужебния и сакрален църковнославянски език.

В тази посока Нескович прави нещо още по-модерно: пише, както сам отбелязва, на „прост“ език. Този „прост“ език не е български. Той е сръбски с български слова и църковнославянски синтактични конструкции⁵. През 1801 г. няма печатни български книги, които да са все пак някаква норма за езикова практика на „прост“ език. Общуването в православната славянска

Magyar Monarchia és a Török Birodalom – határain belül helyezkednek el. Más szóval, Raics restaurálja a déli szlávok életét – a lehetséges világok határain belül, ahol államok és népek életét rekonstruálja. S mindezt szakrális, egyháziszláv nyelven írja meg. Innen csupán egy lépésre vannak a politikai projektek. Raicson keresztül tudatosul egy új szabadság is – a lehetséges világoké. Amikor pedig ezek realitásként tudatosulnak, ez a jövő előmozdítását is feltételezi a múlt okán, amelyet helyre kell állítani.

Neszkovics még tovább megy. A történelemhez írt előszavában azt állítja, hogy történelmet írni nem az ő ötlete volt, hanem bizonyos, Budán és Pesten élő „bolgár uraké“. Hogy ezt kérjék tőle, ezek a „bolgár urak“ nyilvánvalóan azon történelmi eszme szükségességéből indultak ki, hogy még inkább haladni kell előre – egy még sajátabb határain belül – a bolgárság felé. Azért kínálták fel Neszkovicsnak, hogy írja meg ezt a történelmet, mert felvilágosult ember volt, aki környezetében megbecsülésnek örvendett. Pavel Jozef Šafařík szerint Neszkovics Pesten, Győrben, Pozsonyban, Sopronban tanult⁴. 1810-12 között Pesten német nyelvet és irodalmat tanított.

Neszkovics alapvető forrásként használta Raics munkáját, de milyen más hiteles forrást használhattott volna, amelyben az akkori Osztrák-Magyar Monarchiában megbízhatott volna? Annál is inkább, mert Raics történetírásában Illíria térképét is bemutatta. Történetírásában Neszkovics – Raics-hoz hasonlóan – Mauro Orbinira is hivatkozik, és Mózeszt tekinti az első történésznek. Más forrást is megjelöl: Johann Stritter szentpétervári professzort, aki latin nyelven ugyancsak megírta Szerbia, Horvátország, Bosznia és Bulgária történetét. Raics egyházi-szláv nyelven írta munkáját. Az Osztrák-Magyar Monarchia határain belül három görögkeleti püspökség létezett. Fogadjuk el, hogy az egyháziszláv nyelv közerthető volt, bár választása inkább a tudományos könyvek írásának általános gyakorlatát követi (mint ismeretes, az Osztrák-Magyar Monarchiában a tudomány nyelve a latin volt), csak hogy jelen esetben az egyházi és szakrális egyháziszláv nyelvet használta. Ilyen tekintetben Neszkovics még korszerűbb lépésre szánja el magát: mint maga is felhívja rá a figyelmet, „egyszerű“ nyelven ír. Ez az „egyszerű“ nyelv nem bolgár. Szerb nyelv, bolgár szavakkal és egyháziszláv szintaktikai konstrukciókkal⁵. 1801-ben nincs olyan bolgár könyv, amely az „egyszerű“ nyelv nyelvi gyakorlatának valamiféle normáját képezhetné. A budai és pesti görögkeleti szláv

общност в Буда и Пеща, в която българите са били с влияние⁶, най-вероятно е било на сръбски език. През XVIII век Пеща е с многобройно сръбско население – може да се каже, че това е сръбски град⁷. Но явно е, че българите в онова време в Австрийската империя, в Буда и в Пеща, вече са осъзнавали разликите между себе си и другите. Имали са необходимост представата за своето и за другото да се разшири – не с друго, а с модерната за онова време своя история и свое историческо познание.

И така, текстът на историята на българите от Атанасий Нескович, при това написан на прост език, съдържа достатъчно основания да бъде приет за различен от този на Раич, а не като негова преработка. В това време българската историография няма фонд. Историческите книги в българските земи са ръкописни и Нескович няма как да ги познава. Книгата му придвижва историческата идея в посока на новите, идващи през XIX век времена. Това придвижване явно изразява една тогавашна обществена необходимост, макар и само на обществото българи в Австрийската империя.

От българския исторически материал, с който е разполагал, Нескович прави един хубав художествен разказ, в който добре личи и отношението на автора, православно преживяващо това, което разказва. Отбелязахме, че тази история произлиза из нуждите на българската общност. Знаем за преселването на българи католици в Австрийската империя в края на XVII в. Те получават и права за автономен живот. Преселват се и православни българи, които често се приобщават към сръбското население и църква в Империята. През XVIII в. унгарският пазар в Австрийската империя се държи от търговци от Балканите, наричани по православно си вероизповедание „гърци“ Тези „гърци“, мнозина от които са българи, успяват да вземат в ръцете си търговията в Империята. Българската общност е впечатляваща – люде най-често из западните български земи и из изчезналия в Македония град Москополе⁸. От тях сега са останали икони, съхранявани в музея на православно изкуство в Сент Ендре, близо до Будапеща, в музея при т. нар. Гръцка църква в гр. Мишколц. Останали са църкви и сгради, които сега принадлежат на други православни общности или имат унгарски собственици. Сред търговците е имало и люде от централна и източна България⁹.

Тези търговци спомоществуват издаването на български книги. Не случайно и трите издания

közösség érintkezésének nyelve, amelyre a bolgárok is hatással voltak⁶, minden valószínűség szerint a szerb volt. A XVIII. században Pesten nagy számú szerb lakosság élt – mondhatnánk, szerb város volt⁷. De nyilvánvaló, hogy a bolgárok abban az időben az Osztrák-Magyar Monarchiában, Pesten és Budán már tudatában voltak a közöttük és mások között lévő különbségnek. Szükségük volt arra, hogy tágítsák a sajátról és a másról való elképzelésüket – nem mással, mint az abban az időben modern saját történelemmel és saját történelmi tudattal.

Így tehát Atanaszij Neszkovics szövege a bolgárok történelméről, amely ráadásul egyszerű nyelven íródott, kellő megalapozottsággal tartható különbözőnek Raicsétól, nem pedig annak átdolgozása. Abban az időben a bolgár történetírásnak nincs forrásanyaga. A történelmi könyvek bolgár földön kéziratok, és Neszkovicsnak nincs módja ismerni őket. Könyve a történelmi eszmét az új, a XIX. században eljövő idők irányába mozdítja. Ez az elmozdulás nyilvánvalóan egy akkori társadalmi szükségletet fejez ki, bár csak a bolgár közösséget az Osztrák-Magyar Monarchiában.

A rendelkezésére álló bolgár történelmi anyagot Neszkovics szép, művészi elbeszéléssé formálta, amelyből jól kitűnik a szerző álláspontja is, aki görögkeletiként éli meg mindazt, amit elmesél. Megjegyeztük, hogy ez a történelem a bolgár közösség szükségleteiből indul ki. Tudunk a katolikus bolgárok bevándorlásáról az osztrák birodalomba a XVII. század végén. Jogokat kapnak az autonóm élethez. Görögkeleti bolgárok is bevándorolnak, akik gyakran a szerb lakossághoz és egyházhhoz csatlakoznak a birodalomban. A XVIII. században az Osztrák-Magyar Monarchia magyar piacát balkáni kereskedők tartották fenn, akiket görögkeleti vallásuk után „görögök”-nek neveztek. Ezek a „görögök”, akik között sok a bolgár, sikeresen vették a kezükbe a birodalom kereskedelmét. Az impozáns bolgár közösség tagjai leggyakrabban a nyugati bolgár vidékekről és a Macedóniában eltűnt Moszkopole városból származtak⁸. Ikonok maradtak fenn tőlük napjainkig, amelyeket a szentendrei szerb egyházművészeti múzeumban találhatók, Budapest közelében, és a miskolci ún. Görög templom múzeumában. Vannak templomok és épületek, amelyek jelenleg más görögkeleti közösségek vagy magyar tulajdonosok birtokában vannak. A kereskedők között voltak olyanok is, aki Közép- vagy Kelet-Bulgáriából jöttek⁹.

Ezek a kereskedők támogatták bolgár könyvek kiadását. Nem véletlen, hogy Neszkovics Történetírásának mindhárom kiadását bolgár kereskedőknek

на Историята на Нескович са посветени на български търговци¹⁰. Те помагат за началото на българското книгопечатане в градовете на Османската империя. От целия фонд на печатните книги през Възраждането около 800 са издадени в Австрийската империя – най-много във Виена, а също и в Буда и в Пеща. Цариград, по думите на Н. Начов, става културен център на българите след средата на XIX век.

Българската общност в Австрийската империя е много различна от българите в Османската империя¹¹. Това добре личи от историите, които се пишат за тях, които те четат и от които имат нужда. Без съмнение, модерната идея за принадлежността на човека към народ и към история, към минало, което този народ има и което е част от неговия „антропологичен“ фонд, се възприема по два сходни, но все пак различаващи се начина – нещо, което показва и Историята на Нескович. От времето, в което я пише, знаем историите на преп. Паисий, на йеросхимонах Спиридон, Зографската история. Първата очевидна разлика е, че Историята на Нескович е печатан текст. Паисиевата история, както знаем, е ръкописна. Като неин печатан вариант 43 години след написването ѝ излиза „Царственик“ на Христати Павлович¹², също в Буда. Въобще, сред българите в Османската империя възприемането на печатната книга начева след 1806 г.

Нескович мисли рационалистично. Той е православен и това добре личи в неговата История, в това, как той вижда и подрежда историческия материал, в обяснението на историческите факти. Важна за Нескович е мотивацията за написването на Историята, съзнанието, за кого той пише този текст, кои са тези, които ще го четат. Явна е необходимостта и съзнанието на българската общност да намери идентичността си, да изгради представата за своето. А също и да се отдели от останалите общности в изключително разнородната етнически Австрийска империя, да се отдели от останалите „гърци“, към които българите са били отнасяни до времето, когато представата за другия се е определяла от принадлежността му към православните или инославни църкви. Най-накрая – да осъзнае що е свое и как да работи за това свое, т.е. за онази общност, с която би трябвало да има общи интереси. Впрочем, по всичко личи, че модерната за XVIII век идея за историята, произтичаща и из идеята за идентичност по национален признак, руши неразрушената с нищо Хабсбургска империя. А

сзентелте¹⁰. Ők támogatták a bolgár könyvnyomtatás kezdeteit az Oszmán Birodalomban. Az Újjászületés-kori nyomtatott könyvek teljes állományából mintegy 800-at adtak ki az Osztrák-Magyar Monarchiában – a legtöbbet Bécsben, de sokat Budán és Pesten. Isztambul, N. Nacsov szavaival élve, a XIX. század közepe után vált a bolgárok kulturális központjává.

Az Osztrák-Magyar Monarchiában élő bolgár közösség sokban különbözött a Török Birodalom bolgárjaitól¹¹. Jól látható ez azokból a történetekből, amelyeket róluk írtak, amelyeket űk olvastak, és amelyekre szükségük volt. Kétségtelen, hogy az ember néphez, történelemhez, e nép múltjához tartozásának, mint „antropológiai” fondja részének korszerű eszméjét két hasonló, de mégis különböző módon fogták fel – erről tanúskodik Neszkovics Történetírása is. Abból a korból, amikor ő írt, ismerjük Paiszj szerzetes, Szpiridon hieromonachosz történetét, a Zografi Történelmet.

Az első szembeszökő különbség az, hogy Neszkovics Történetírása nyomtatott szöveg. Paiszj történelme, mint tudjuk, kéziratos. Nyomtatott változata 43 évvel megírása után jelent meg Hrisztaki Pavlovics *Carsztvenik*-jében¹², ugyancsak Budán. Egészében véve, az Oszmán Birodalomban élő bolgárok körében csak 1806 után vált elfogadottá a nyomtatott könyv.

Neszkovics racionálisan gondolkodik. Görögkeleti vallású, és ez jól látszik Történetírásában is, abban, ahogyan a történelmi anyagot kezeli és rendszerezi, ahogyan a történelmi tényeket magyarázza. Neszkovics számára fontos a Történelem megírásának motivációja, annak tudata, kiknek írja ezt a szöveget, kik azok, akik olvasni fogják. Nyilvánvaló annak szükségessége és tudata, hogy a bolgár közösgnek meg kell találnia identitását, ki kell alakítania elképzelését arról, hogy mi az övé. Ugyanakkor el is kell különülnie a többi közösségektől az etnikailag rendkívül sokszínű Osztrák-Magyar Monarchiában, el kell különülnie a többi „görögöktől”, akikhez a bolgárok tartoztak abban az időben, amikor a másikról alkotott elképzelést a görögkeleti vagy más egyházakhoz tartozás határozta meg. Végül tudatosítania kell önmagában, mi az övé és hogyan kell dolgoznia övéi érdekében, vagyis azért a közösségért, amellyel érdekközösgben kellene lennie. Egyébként minden jel arra mutat, hogy a XVIII. században korszerű történelemszemlélet, amelynek alapja az identitás eszméje, ásta alá a megdönthetetlennek hitt Habsburg-birodalmat. Onnan átk-

пренесена оттам, руши и съседната, съперничаща ѝ Османска империя.

У Нескович няма антигръцка теза, няма сравнение между историята на българите с историите на съседните народи. Няма списък на българските владетели, нито на българските светци. Явно преп. Паисий, улавяйки модерната историческа идея на XVIII век, изцяло я прилага, но така, както тя би могла да бъде най-силно въздействаща и работеща според българската си среда – тук, в Османската империя. У Нескович липсва чудото в историческите събития, но има всичко друго, което исторически текст, писан според менталността в Хабсбургската империя, но на кирилица и от православен, би следвало да има – умереност, емоционална сдържаност, рационализъм, отсъствие на риторични внушения.

Историята на преп. Паисий е и омилия, проповед. Преп. Паисий е опитен проповедник. Стратегията на Нескович е за събуждането на намерения за дейтелност, или на самата дейтелност.

Историята на Нескович и българските истории – на преп. Паисий и появилите се успоредно с неговата и след неговата, са два варианта на една и съща модерна историческа идея на XVIII в. – този на българите в Австрийската и този на българите в Османската империи. Без съмнение, по-работещият се оказва вариантът на преп. Паисий. В Австрийската империя българските търговци натрупват много пари, което – въпреки обществената свобода и зачитането на човека там – става причина след средата на XIX век чрез законодателство да се предпочете търговията да е в ръцете на местни люде. А и след Унгарската революция от 1848 г. българите, взели страната на унгарците, трябва да понесат последиците от този свой избор.

Историята на Нескович остава ценен паметник на ранната българска книга, чрез която новите идеи на времето се възприемат от българската общност.

еруville pedig, aláásta a szomszédos, vetélytárs Oszmán Birodalmat is.

Neszkovicsnál nincs görögellenes tézis, nincs összehasonlítás a bolgárok története és a vele szomszédos népek története között. Nem szedi névsorba a bolgár uralkodókat, sem a bolgár szenteket. Nyilvánvaló, hogy Paiszj szerzetes, érzékelve a XVIII. század modern történelemeszményét, teljes egészében alkalmazza azt, de olyan módon, hogy a legerősebb hatást gyakorolja, és bolgár környezetének megfelelően működjön – itt, az Oszmán Birodalomban. Neszkovicsnál hiányzik a csodamotívum a történelmi eseményekből, de minden más megvan, ami történelmi szöveg, a Habsburg-birodalom mentalitásának megfelelően, de cirill írással, görögkeleti szerzőtől – visszafogottság, érzelmi tartózkodás, racionalitás, szónoki fogások hiánya.

Paiszj szerzetes Történetírása homília, prédikáció is. Paiszj tapasztalt prédikátor. Neszkovics stratégiája a tevékenység szándékának, vagy magának a tevékenységnek a felébredése.

Neszkovics Történetírása és a bolgár történetírások – Paiszj szerzetesé és a vele párhuzamosan, illetve később keletkezettek – a XVIII. század ugyanazon korszerű történelem-eszményének két változatát képviselik: az Osztrák-Magyar Monarchiában és az Oszmán Birodalomban élő bolgárok felfogása szerint. Kétségtelen, hogy Paiszj szerzetes változata bizonyul működőképesebbnek. Az Osztrák-Magyar Monarchiában a bolgár kereskedők sok pénzt halmoznak fel, és ez – az ottani társadalmi szabadság és az ember tisztelete ellenére – oda vezet, hogy a XIX. század közepétől kezdve törvény írja elő, hogy a kereskedelemnek helyi állampolgárok kezébe kell kerülnie. 1848, a magyar forradalom után pedig a magyarok pártjára állt bolgároknak is viselniük kell e választásuk következményeit.

Neszkovics Történetírása a korai bolgár könyvnyomtatás értékes emléke marad, amelyen keresztül a kor új eszméit fogadta be a bolgár közösség.

Csikhelyi Lenke fordítása

Бележки:

¹ Дринов, М. Една забравена българска история. – ПСп на БКД, VII, 1890, № XXXIV.

² Пенев, Б. История на новата българска литература. Т. 1. 1930, с. 359-364.

Надежда Драгова смята, че Историята на Раич става популярна сред българите с извода из нея, който прави А. Нескович, т.е. чрез Историята на Нескович. (Вж. Драгова, Н. Йован Раич – историк на България. // Раич, Йован. История на всички славянски народи и най-паче на болгари, хорвати и серби. С., 1993, с. 7-30.

Jegyzetek

¹ Drinov, M. Egy elfelejtett bolgár történetírás. (Една забравена българска история) PSzp. на БКД, VII. 1890. Nr. XXXIV.

² Penev, B. Az új bolgár irodalom története. (История на новата българска литература) Т. 1. 1930. pp. 359-364.

Надежда Драгова úgy véli, Raics története azután vált népszerűvé a bolgárok között, hogy A. Neszkovics elkészítette annak kivonatát, vagyis Neszkovics Történetírását. (Lásd Dragova, N. Jovan Raics – Bulgária történetírója. (Йован Раич – Историк на България) // Раич, Йован. История на всички славянски народи и най-паче на болгари, хорвати и серби. Sz. 1993. pp. 7-30.

На 12 юни 2004 се навършват 100 години от рождението на големия български поет на модерната епоха Атанас Далчев. Включването на годишнината му в културния календар на ЮНЕСКО е признание за приноса му в световната поезия.

Веселина Димитрова Атанас Далчев – поетът на модерната простота

Атанас Далчев (1904–1978) е съзателят и най-яркият представител на предметния реализъм – едно течение в българската литература, възникнало в средата на 20-те години на XX век и обединено около литературния кръг „Стрелец“ (1926–1927) заедно с белетристите Светослав Минков, Чавдар Мутафов и Владимир Полянов – представители на диаболизма. Новата поетика идва като реакция на символизма и на вярата, че „българското поетическо съзнание“ не може да продължи да съществува с „оня солипсизъм“, с който „се беше затворило с Яворова“ и с невъзможността да свърже антиномията „Аз“ и „света“ (Ат. Далчев – „Размишления върху българската лирика след войната“). Тези убеждения, наред с богатата му култура и влиянието на френската литература, оформят у Далчев едно ново виждане за поезията и пораждаат стремеж към обогатяване на българската художествена словесност, за да бъде приобщена към европейския културен модел.

Безкрайно критичен към поетическата си практика, творецът пише много, но малко публикува: „Прозорец“ (1926), „Стихотворения“ (1928), „Париж“ (1930), „Ангелът на Шартър“ (1943), „Стихотворения“ (1965), „Фрагменти (бележки, импресии и афоризми за поезията, литературата и критиката)“ (1967). Така в средата на 20-те години на XX век се ражда явлението Далчев, чиято поезия е модерна, философски есенциална, студено обективна и сгъстено емоционална – с една дума, интелектуална в най-висша степен.

В Далчевата лирика екзистенциалната проблематика е осмислена по нов начин, съвсем различен от индивидуализма и символизма, които увличат неговите съвременници. Ключово начало е разсъдъчното, умозрителното, а не чисто емоционалното. Предметността на човешкото битие съдържа и неговия трагизъм. В елементите на материалното – прозорци, врати, балкони, огледала, часовници и др., човекът е пленник сам на себе си, затова и духът му се чувства окован и безпомощен. Далчев издига повик за завръщане към естествеността на битието, към стихийната виталност, към внушенията на реалния

2004. június 12-én volt a modern kor nagy bolgár költője, Atanasz Dalcsev születésének 100. évfordulója. Az, hogy évfordulóját bejegyezték az UNESCO kulturális kalendáriumába, munkásságának a világ költészetében való elismertségét jelzi.

Veszeline Dimitrova Atanasz Dalcsev – a modern egyszerűség költője

Atanasz Dalcsev (1904–1978) a tárgyi realizmus megteremtője és legnagyobb képviselője – azé az irányzaté a bolgár irodalomban, amely a XX. század 20-as évei derekán jelentkezett, és a „Sztrelec” irodalmi kör (1926–1927) körül kristályosodott ki. E kör tagja volt a prózaíró Szvetoszlav Minkov, Csavdar Mutafov és Vladimir Poljanov is, valameny-nyien a diabolizmus képviselői. Az új poétika a szimbolizmust volt hivatva ellensúlyozni, és azt a hiedelmet, hogy „a bolgár költői tudat” nem létezhet tovább „azzal a szollipszizmussal”, amely „lezárult Javorovval” és annak képtelenségével, hogy az „Én” és a „világ” ellentétes jelentésű fogalmát összekösse egymással (At. Dalcsev: *Elmélkedések a háború utáni bolgár költészetről*). Ezek a meggyőződések, gazdag műveltségével és a francia irodalom hatásával együtt új költői látásmódot alakítottak ki Dalcsevnél, és azt a törekvést, hogy a bolgár szó művészetét az európai kulturális modellhez való felzárkóztatás érdekében gazdagítsa. A művész, aki végtelenül kritikus volt önnön költői gyakorlatával szemben, sokat írt, de keveset publikált: *Ablak* (1926), *Versek* (1928), *Párizs* (1930), *Chartres angyala* (1943), *Versek* (1965), *Töredékek (jegyzetek, benyomások és aforizmák a költészetről, irodalomról és kritikáról)* (1967). Így született meg a XX. század 20-as éveinek közepén a Dalcsev-jelenség, akinek költészete modern, filozófikailag esszenciális, hűvösen objektív és érzelmileg telített – egyszóval a legmagasabb fokon intellektuális. Dalcsev költészetében új értelmezést kap az egzisztencialista problematika, teljesen eltérő az individualizmustól és a szimbolizmustól, amelynek vonzásában kortársai élnek. Kulcsszava a megfontolás, az értelmezés, nem a tiszta emocionalitás. Az emberi lét tárgyiassága magában hordozza annak tragikumát is. A materiális elemek – ablakok, ajtók, erkélyek, tükrök, órák stb. önmaga foglyává teszik az embert, ezért érzi magát bilincsbe vertnek és tehetetlennek a szelleme is. Dalcsev a lét természetességének visz-

но човекът на познанието не го е разбрал и в това е неговата трагедия. Горчивината да бъдеш различен – това прозвучава като стон на интелектуалеца, херметизиран в своето книжно познание, с дистанцията на осмислената позиция – преживяна и изстрадана.

Светът на Далчевия лирически човек наднича през прозореца на човешката душа или живее в мечтите му, в чистата и невинна представа на детето за вълшебствата, в търсене на синята птица на щастието (като в едноименната пиеса на Морис Метерлинк). Прозорецът е погледът на човека към света, който мами и увлича към ставащото, случващото се, към активното битие и застава да се избира: с или против живота, да се създава или да се съзерцава („Прозорец“). Поетът вярва в постижимостта на щастието, видяно през очарованите детски очи. Търсенето на „вълшебната птица“ на желанията символизира детството:

Чак на седмия ден призори
ето тя затрептява, изгрява
и във миг се запалва гората
от горящите нейни пера.

(„Прозорец“),

но то свършва в момента, когато се извърши узнаването. Познанието разрушава митовите и отнема сладката илюзия на невинността.

Изгубената естественост на битието поетът търси в простите неща и съдържаната лаконичност на изказа ражда прекрасния образ на живота като любов:

Над старото тържище ален
бе залезът като домат
и все тъй строен, все тъй млад
стоеше бедният хамалин.
...Сънуваше ли? Сам в света,
хамалинът стоеше влюбен.
И мракът от лика му груб бе
изтрил и сетната черта.

(„Любов“)

Способността на Далчев да гледа философски на живота – на спечеленото и изгубеното, на откритото и непостигнатото, съдържа и стремеж към уравнивяване, към хармонизиране на явленията:

Малкото момче във здрача слуша
как расте градинската трева
и растат на неговите устни
някакви слова.
И само то почва да говори
с лястовиците, с вечерта,
със помръкналите кръгозори,
с Бога и света.

(„Синеокото момче“)

Így peregnék le a világ emberi pillanatai, de a megismerés embere nem dőbönt rá, és ebben van a tragédiája. Keserves dolog másnak lenni – úgy hangzik, mint a lexikális tudásába hermetikusan bezárkózott értelmiségi panasza, az értelmezett álláspont átélt és megszenvedett distanciájával.

Dalcsev lírai hőisének világa az emberi lélek ablakán tekint ki vagy álmaiban él, a gyermek tiszta és ártatlan elképzelései ezek a varázslatokról, a boldogság kék madarának kereséséről (mint Maurice Maeterlinck azonos című színjátékában). Az ablak az ember pillantása a világra, afelé csábít és csalogat, ami történik, ami megtörténik, vonzás az aktív lét és a választás felé: az étellel-e, vagy ellene, alkotni-e vagy gyönyörködni (*Ablak*). A költő hisz a boldogság elérhetőségében, amelyet az elbűvölt gyermekszemek láttak. A vágyak „varázslatos madara” a gyermekkort jelképezi:

Csak a hetedik nap hajnalán
fészkelődik, lám, felragyog,
és nyomban fellobban az erdő
lángoló tollazatától.

Ablak

Kalász Márton fordítása

de mindez véget ér abban a pillanatban, amikor megtörténik a felismerés. Az ismeret lerombolja a mítoszokat és elrabolja az ártatlanság édes illúzióját. A lét elvesztett természetességét keresi a költő az egyszerű dolgokban, és a megnyilatkozás visszafogott szűkszavúsága megteremti az élet mint szerelem gyönyörű képét:

Ó-piactér fölött az alkony
bíborvörös paradicsom
és délcegen, fiatalon
állt a hordár az utcasarkon.
...Tán álmodott? Egyedül volt ott,
szerelmes volt és nincstelen,
testének durva árnya lenn
minden vonást magába oldott.

Szerelem

Nagy László fordítása

Dalcsevnek az a képessége, hogy filozofikusan lássa az életet – mindent, amit nyerünk és elveszítünk, felfedezünk és el nem érünk – magában hordozza az egyensúly-teremtés, a jelenségek összehangolásának törekvését is:

A kisfiú a homályban
hallja, nő a kerti fű,
s nő ajkain lágyan
pár szó, egyszerű.

Тази постоянна относителност на гледните точки и на позициите е извор и на сдържан оптимизъм, който крепи човека в изпитанията на историческото време.

Изключителен естет, Далчев и като поет, и като автор на сентенции и афоризми успява да изрази неизразимото – блестящия полет на мисълта и спонтанния порив на сърцето. Такъв ерудиран творец българската литература не познава и затова задълго той си остава самотник – „поет за поетите“. Преоткрито и оценено по достойнство, културното наследство на Далчев се умножава в съвременната българска поезия като залог за приобщаването ѝ към световните духовни стойности.

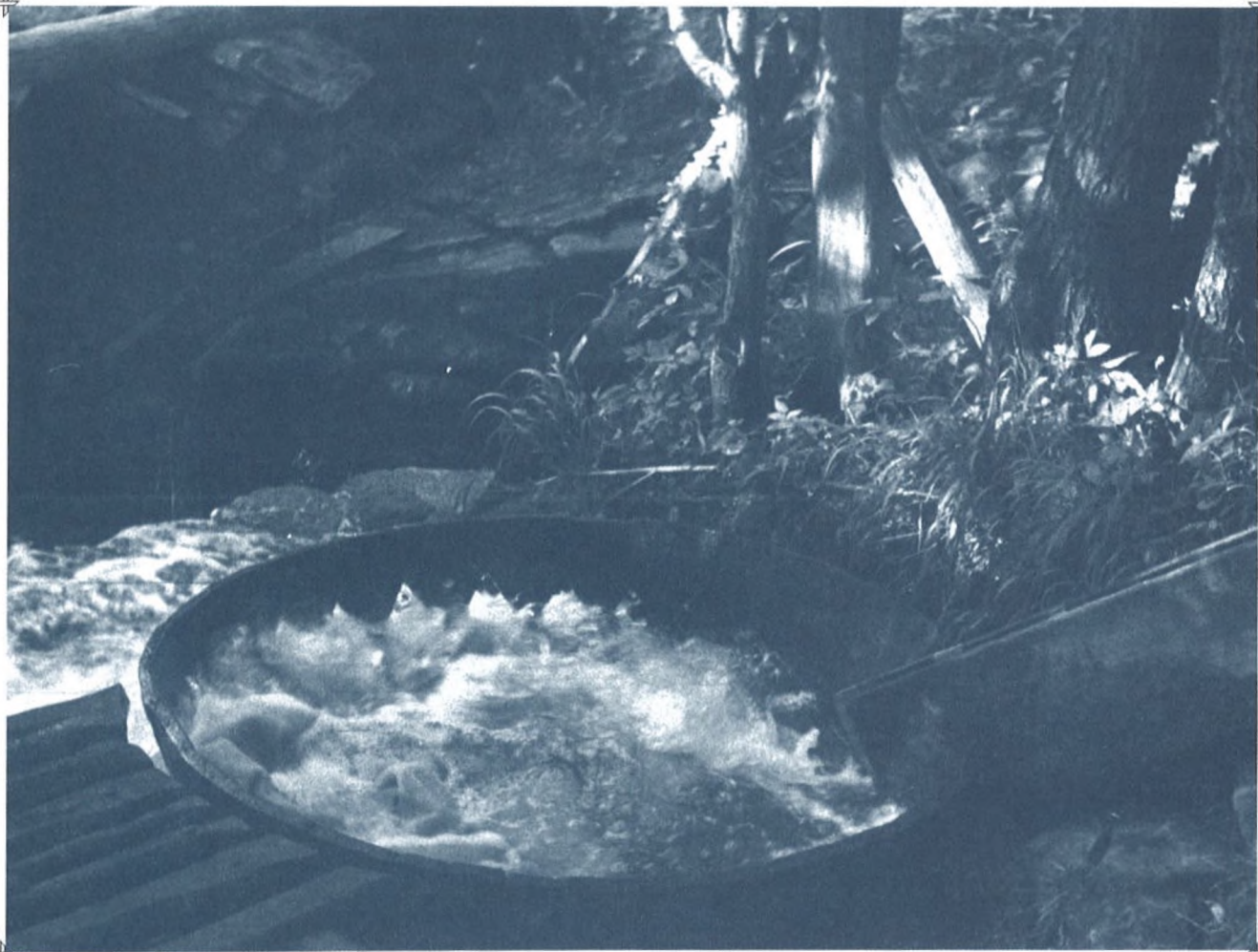
S társalkodni kezd maga-magával,
a fecskékkel, az estével a
besötétült, ködlő szemhatárral,
istenhez, világhoz van szava.

A kékszemű fiú

Kalász Márton fordítása

A nézőpontoknak és álláspontoknak ez az állandó viszonylagossága visszafogott optimizmus forrása, támasza az embernek a történelmi idő megpróbáltatásai közepette. Dalcsev, a rendkívüli esztéta költőként is, szentenciák és aforizmák szerzőjeként is sikerrel fejezi ki a kifejezhetetlent: a gondolat ragyogó szárnyalását és a szív spontán törekvését. A bolgár irodalom nem ismer még egy ilyen eltökélt költőt, ezért maradt hosszú ideig magányos – „a költők költője“. Dalcsev újrafelfedezett és értéke szerint megbecsült kulturális öröksége termékenyítően hat a kortárs bolgár költészetre, a világ szellemi értékeihez való felzárkózás zálogaként.

Csíkhelyi Lenke fordítása

Атанас Далчев
Любов

Над старото тържище ален
бе залезът като домат
и все тъй строен, все тъй млад
стоеше бедният хамалин.

Засипваше дрезгавина
очите, веждите му вече,
но не дойде и тази вечер
зеленооката жена,

която го веднъж повика
с очи, със поглед, без слова
и зарад тежкия товар
му заплати една усмивка.

Да би дошла и тази нощ. . .
да би му станала невеста. . .
до гроба би я носил весел
на гръб в широкия си кош.

И всеки гвоздей от обущата му
би грял в нощта като звезда,
когато долу през града
към къщи с нея ще се спуща.

Сънуваше ли? Сам в света,
хамалинът стоеше влюбен.
И мракът от лика му груб бе
изтрил и сетната черта.

Atanasz Dalcsev
Szerelem

A vén piacon lángveres
paradicsom a napkorong már,
és benne áll az árva hordár,
még fiatal, még egyenes.

Szemöldökét, szemét is köddel
elfödni eljön a homály,
de az a zöldszemű leány
a kedves, ma este se jött el.

Nem jött, ki egyszer hívta Őt
tekintetével, szótlán szájjal
s fizette mosoly-aranyával
az ifjú málha-cipelőt.

Ma este is, ha idejönne,
hogy újra asszonya legyen:
hátán a kasban kedvesen
cipelné örökké örömbe.

Bakancsának minden szöge
az éjszakában lenne csillag,
amikor városhosszat ballag
szerelmével hazafele.

Tán álmodott? Árván a földön
áll égve boldogtalanul,
arcán sötétség lett az úr,
hogy minden vonást eltöröljön.

1927 г.

Пролет

Изгубената пролет
ще слезе в оня час
по белите тополи,
по листналия бряст.

Ще спре една латерна
в безслънчевия двор
и дворот ще запее
с латерната ведно.

В сърцето стигнат - мигом
аз ще се отрека
от учените книги,
от тясната яка.

И отведнъж ще снема
вси свои имена,
с тях – цялото си бreme
от скърби и злина.

Ще сляза лек и весел
по стълбите запял,
и слязъл, ще се смеси
с огромната тълпа. . .

Цял ден ще дялам камък
в виелици от прах
и няма да узная
съмнения, ни страх.

А вечер ще ме чака
на каменния мост
жена със къдри, сякаш
увиснал черен грозд.

Tavas

Az elveszett, a késő
tavasz mégis lejön
a zöld szilen s fehérülő
topolya-törzsökön.

Udvarunkba a verkli
beáll, hol nap se süt,
s majd hallom énekelni
az udvarral együtt.

Hatol a hang belűlre,
s a lélek me

És rögtön elfelejtem
valahány nevemet,
velünk a kint elejtem
s gonoszság, terhedet.

A lépcsőn könnyed kedvvel
dalolva lefutok
s a hatalmas tömeggel
majd nevetni tudok.

Egész nap követ vések,
lebeg a kő pora,
s már félelmet, kétséget
nem ismerek soha.

A kőhídon, ha est jó
egy asszony nekem int,
s mint a fekete szőlő
göndör hajfürtje ing.

Огледало

Ти го чакаш от години цяли -
чудото дохожда всеки час.
Виж хамалина пред нас,
който носи огледало.
Той върви. И в огледалото израстват
улици, къщя, стобори,
а от дъното му светло идат хора
и като от клетка птици
автомобили изхвъркват бясно.

В миг разлюшкват се площади:
дървеса,
стрехи и балкони падат.
Блясват сини небеса.
Ти не се учудвай, че хамалинът
е приведен и върви едва!
Носи той в ръцете си човешки цял един
нов и дивен свят.

Tükör

Évek óta várod a csodát
de a csoda mindig itt jár,
nézd csak, előttünk a hordár
tükürt cipel és az lángol.
Lépd el ő, s a tükörből kinőnek
házak, utca, kert, palánk,
mélyéből ragyogva népek jönnek
s gépkocsik repülnek, mint madár a kalitkából.

Terek tüstént meginognak,
fák sora,
erkély, eresz mind ledől,
égbolt csillog, kék csoda.
Ne csodálkozz, hogy a hordár
meggörmnyedve alig vánszorog:
emberi kéz visz káprázatot,
teljes új világot.

1937

Сняг

Над тези стръмни стрехи от желязо
и тези булеварди от асфалт
поне един път няма ли да слезе
снегът от небесата като бял
и лъчезарен ангел? Аз не вярвам.
Във този черен като въглен град
ще бъде зимата на pewno черна,
незнайни - ангелите и снегът.
И ако слезе някога, без жал
жестоки ще го стъпкат със обувките си
стражарите и проститутките,
ще му почерни белите пера
димът на гарите и на комините. . .

Бял сняг ще има само във градините,
където са играели деца.

Нó

E meredező vastetőkre,
kátrányosan csavarodó
körútakra egyszer lejj-e
a mennyekből a tiszta hó
angyali fénnel? Nem remélem.
Bizony, e széntől oly avított
város fekete marad télen,
hóangyal ismeretlen itt.
Ha mégis eljő, rajta járnak,
tapodják irgalmatlanul
rendőrök és prostituáltak,
s hol pályaudvar korma hull
s kürtőké: feketék a szárnyak...

Parkban fehérén megmarad,
Ahol gyerekek játszanak.

1929 г.

Пладня

Аз и стоята сме в сянка двама,
но на двора грее ярко лето.
Въздухът трепери като пламък.
Бялата стена отсреща свети.
Там стои една жена и пее,
с песен мие белия прозорец;
напевът е строен като нея
и като плътта ѝ сладно-морен.

Спи дълбоко пладнята. Не лъхва
над деня отнийде лъх, ни вятър.
Съхнат устните, кръвта ми съхне.
Пее младата жена: разклатен
от ръката ѝ, прозорецът немирно
свети срещу слънцето и пълни
сянката на стоята ми с мълнии.

1929 г.

На заминаване

Зарад какво да жаля? Нямах
любовница, нито познат;
вървах и свалях шапка само
на ветровете в този град.

1929

Дél

Én és a szoba árnyékban vagyunk,
de udvarunkban nyártündöklet lázít.
Akár a láng, remeg a levegő,
szemközt egy fehér fal nagyon világít.
Ott áll egy ifjú asszony, énekel,
fehér ablakot énekével mos le,
karcsú a refrén, akár ő maga,
kéjesen fáradt már, akár a teste.

Most mélyen álmodik a dél. Sehonnan
szellő, se szél nem fúj a nap körül.
A száj kiszárad, vérem egyre szárad,
s ahogy az ifjú nő dalol s törül:
megleng az ablaküveg rakoncátlan
s a nappal szemben ragyogván betölt
villámokkal az árnyékolt szobában.

Elutazáskor

Minek sajnáljam? Tovalépek,
itt ismerősöm, nőm se volt,
ődöngtem itt, és csak a szélnek
emeltem meg a kalapot.

Nagy László fordításai

Фрагменти

Художественият превод ми напомня прозорец, в който образите от улицата се смесват с отраженията на предметите вътре в стаята. Той е произведение толкова на автора, колкото и на преводача.

Струва ми се съвсем погрешно да се противопоставя красотата на истината. Те може да се различават, но не си противоречат.

Обичам изкуството, което завоюва действителността, а не бяга от нея, което претопява нещата и явленията и извлича от тях като от руда стройния свят на образите.

Трябва да се придържаме о конкретните неща. Те ни предпазват от общите фрази и големите, но празни думи.

Поезията се ражда не когато ние искаме, а когато тя поиска. Тя прилича много пъти на забравена дума, която ни идва на устните само след като сме престанали да я търсим.

Резултатът интересува хората повече от причината. Навярно затова мнозина не правят разлика между смешен и остроумен.

Човекът е изобретателен. Когато не може да се освободи от някой недостатък, започва да го култивира съзнателно. И със самия факт, че е вече искан, недостатъкът му добива и за него, и за другите вид на качество.

Пред начеващите писатели трябва да се набляга повече върху културата и дисциплината, отколкото върху таланта, защото културата и дисциплината се придобиват, а талантът, макар и да е най-важното нещо в изкуството, е дар от природата, човек го има или го няма, и затова е излишно да се говори за него.

Töredékek

A műfordítás egy ablakra emlékeztet, amelyen az utca képei összekeverednek a szobában levő tárgyak tükörképeivel. A műfordítás legalább annyira a fordító műve, mint a szerzőé.

Azt hiszem, igen nagy tévedés, ha a szépséget az igazsággal állítjuk szembe. Különbözhetnek, de nem mondhatnak ellent egymásnak.

Szeretem a művészetet, amely meghódítja a valóságot, és nem menekül el tőle, amely beolvasztja magába a dolgokat és jelenségeket, és belőlük meríti, mint valami ércből, a képek zárt világát.

Ragaszkodjunk a konkrét dolgokhoz. Megóvnak bennünket a közhelyektől és a nagy, de üres szavaktól.

A költészet nem akkor születik, amikor mi akarjuk, hanem amikor ő maga akar a világra jönni. Sokszor ahhoz az elfelejtett szóhoz hasonlít, amely csak akkor jut eszünkbe, amikor már felhagytunk a keresésével.

Az eredmény jobban érdekli az embereket az oknál. Bizonyára ezért nem tesz különbséget a legtöbb ember a nevetséges és a szellemes között.

Az ember leleményes. Ha nem tud megszabadulni valamiféle fogyatékoságától, tudatosan művelni kezdi. S maga az a tény, hogy már szándékos valami, a fogyatékoság mind önma-ga, mind mások számára az érték látszatát kelti.

A kezdő írók előtt inkább a kultúrát és a fegyelmet kellene hangsúlyoznunk, mint a tehetséget, mivel a kultúrára és a fegyelemre szert lehet tenni, a tehetség azonban (bár a legfontosabb valami a művészetben) a természet ajándéka: az embernek vagy van, vagy nincs tehetsége, és ezért felesleges róla beszélnünk.

Един писател личи и по това, което той не си позволява да пише.

Нищо не изглежда по-остаряло от това, което е било ново вчера.

Цинизмът в някои случаи е една форма на срамежливостта.

Произведенията на писателите от младите им години са по-сухи, не защото тогава чувствата им са били по-слаби, а защото не са умеели да ги изразяват.

Мисълта и изкуството подяждат волята. Философите не са били никога големи характери. Нито пък поетите.

Хората дължат често моралното си тегло не толкова на себе си, колкото на средата, в която се движат. Колцина от нас, попаднали при друго общество, в друга среда, олекват неимоверно много или се обезличават напълно.

Остроумието и искреността не се подправят.

Нищо не похабява, мисля, тъй лесно един писател, както занимаването му само с литература. Най-значителни за нашето развитие се явяват ония преживелици, които не сме искали: войната, нещастията, болестите. Тук е слабостта на възпитанието.

Със стила на писателите става нередко това, което се наблюдава при отглеждането на малките деца. Колкото повече грижи полагат за него, толкова той е по-хилав, по-безжизнен.

Х. има изящен стил; но в него мисълта му се чувства като в нов костюм: не смее да

Еgy íróт meg lehet ismerni abból is, aminek megírását nem engedi meg önmagának.

Semmi sem látszik elavultabbnak annál, ami tegnap volt új.

A cinizmus bizonyos esetekben a szégyenkezés egyik formája.

Az íróк ifjú éveiben írt művei szárazabbak, nem azért, mert érzéseik akkor satnyábbak voltak, hanem azért, mert nem tudták kifejezni.

A gondolat és a művészet kikezdi az akaratot. A filozófusok sohasem voltak nagy jellemek. A költők sem.

Az emberek erkölcsi terheit gyakran nem is annyira önmaguknak köszönhetik, mint inkább a környezetnek, amelyben mozognak. Sokan közülük, ha más környezetbe kerülnének, más társadalmi közegbe, mérhetetlenül megkönnyebülnének, vagy teljesen elveszítenék minden egyéni vonásukat.

A szellemesség és az őszinteség utánoszthatatlanok.

Azt hiszem, semmi sem tesz tönkre olyan könnyen egy íróт, mint az, ha kizárólag irodalommal foglalkozik. Fejlődésünkre a legjelentősebb hatást azok az élmények gyakorolják, amelyek után nem vágyunk: a háború, a szerencsétlenségek, a betegségek. Ez a nevelés gyengeségét mutatja.

Az íróк stílusával nemegyszer az történik, amit a kisgyermek nevelésében megfigyelhetünk. Minél többet pátyolgatják őket, annál satnyábbak.

X. stílusa választékos; gondolatai azonban úgy érzik magukat benne, mint egy új ruhában: nem

помръдне от страх да не го смачка или зацапа.

Каквото щем да казваме, има все пак някакъв антагонизъм между количеството и качеството. Тоя антагонизъм намираме и в природата. Оня ден чух един стар лозар, като казваше, че тая година гроздето ще бъде по-малко и по-рядко, но затова пък по-наляно и по-сладко. „Дивечката“, край която минавам всеки ден на път за града, е отрупана с круши. Една круша от добрите сортове не дава, мисля, никога толкова плод.

Реториката – дърво, което дава само шума.

Много от възгледите и твърденията ни не биха били тъй категорични и крайни, ако нямаше хора, които да мислят по-инак от нас.

За да се види дали един превод е художествен, не е нужно да се сравнява с оригинала, тъй както, за да се оцени един портрет, не е нужно да се познава моделът. Белегът за художествеността на един превод лежи в неговата самостоятелност: той ни задоволява сам по себе си, докато нехудожественият превод ни кара да чувстваме липсата на оригинала.

Какъв трябва да бъде критерият на преводача при избора на поетичните произведения? Кои стихотворения на един поет например той трябва да преведе? Колкото и странно да звучи – не тия, които са най-хубави в оригинала, а тия, които се поддават на превеждане, тия, които ще бъдат най-хубави в превода му.

Приятно е да бъдеш възмутен: едновременно чувствуваш другите виновни и съзнаваш собственото си превъзходство.

На една трапеза, дето всички са пияни, трезвеният е, няма съмнение, един неприятен свидетел.

Всяка литература, писана с оглед на

mernek megmoccanni, attól félve, hogy össze-
gyűrik vagy bemocskolják.

Akármit is mondunk, mégis van valami antag-
nizmus a mennyiség és a minőség között. Ezt az
antagonizmust megtaláljuk a természetben is. A
minap hallottam egy öreg szőlősgazdát, aki azt
mondta, hogy ez évben a szőlő apróbb szemű és
ritkásabb lesz, de annál súlyosabb és édesebb. A
vadkörtefa, amely mellett a városba vezető úton
naponta elmegyek, szinte roskadozik a
gyümölcsötől. Egy jófajta körtefa, azt hiszem,
soha nem hoz ekkora termést.

A retorika - olyan fa, amely csak lombot hajt.

Sok nézetünk és megállapításunk nem lenne
annyira kategorikus és túlzó, ha nem lennének
emberek, akik másképpen gondolkodnak, mint
mi.

Hogy meglássuk, vajon egy fordítás szép-e, nem
szükséges összehasonlítani az eredetivel, mint
ahogyan a modellt sem kell ismernünk ahhoz,
hogy egy portrét értékelni tudjunk. Egy fordítás
irodalmi színvonalának ismérve az önálló
értékében rejlik: kielégít bennünket önmagában;
a nem jól sikerül fordítás viszont állandóan
éretteti velünk az eredeti szöveg hiányát.

Mi legyen a fordító kritériuma egy költői alkotás
kiválasztásakor? Például egy költő melyik versét
kellene lefordítania?

Bármilyen furcsán hangzik is - nem azt, amely
hagyja magát lefordítani, azt, amely az ő
fordításában lesz a legszebb.

Kellemes, ha az ember fel van háborodva: érzi,
hogy a többiek a hibásak, és egyidejűleg
tudatában van a saját fölényének.

Egy asztalnál, ahol mindenki részeg, a józan
ember kétségtelenül csak kellemetlen tanú lehet.

Tendenciózus minden irodalom, amely az

читателя, е тенденциозна. Значи ли това, че писателят пише за себе си? Ни най-малко. Това значи, че когато твори, писателят трябва да мисли само за произведението си – как да го направи по-изразително, по-силно, по-дълбоко.

Читателите на „Хамлет“ се родиха два века след него. Ако писателят имаше предвид читателите, той не би изпреварил времето си.

Поезията не е общуване, а приобщаване. Приобщаване към Идеята, Красотата, Истината. В това е разликата между едно писмо и една поема.

Понятието за лирическа поезия е свързано с съзнанието на нашата критика толкова силно с безразборното и пенливо изливане на чувствата, че за разсъдъчно бива таксувано всяко произведение, в което чувството – овладяно – е добило форма, сиреч е станало изкуство.

Грешката на всяка поезия, която иска да внуши чувството, вместо да го познае и изрази, е, че мъчейки се да зарази с него читателите, тя неизбежно го преувеличава и фалшифицира.

Популярността е опасна: тя плоди подражатели, обръща оригиналните приумици в общи места, води след себе си пресищане, ускорява идването на забравата. Неуспехът, наопаки, запазва произведението, както флаконът запазва парфюма от изветряване.

Критикът не бива да има очите на влюбения: той трябва да е способен да се възхищава, без да престава да вижда и различава недостатъците.

Изповед на един писател: „Понякога ми се е случвало да преживея това, което съм изразявал в произведенията си, но то е бивало дълго, след като те са били създадени.“

Снизхождението е белег и на лоша съвест.

Мнозина искат да минат за хора с вкус, като

оlvасóра való tekintettel íródik. Ez azt jelenti-e, hogy az író önmagának írjon? Legkevésbé sem. Csak azt jelenti, hogy alkotás közben az író csak a művével foglalkozzék - hogyan tehetné kifejezőbbé, erősebbé, mélyebbé.

A Hamlet olvasói két évszázaddal később születtek. Ha az író olvasóira való tekintettel írta volna, nem előzte volna meg korát.

A költészet nem közlés, hanem kapcsolat; kapcsolat az Eszmével, a Szépséggel, az Igazsággal. Ebből áll a különbség egy levél és egy vers között.

A lírai költészet fogalma kritikusaink tudatában olyan szorosan összefügg a válogatás nélküli és édeskés ömlengésekkel, hogy józannak, száraznak tartanak minden művet, amelyet a költő érzéseinek uralkodva, vagyis művészetet alkotva önt formába.

„Téved a költő, aki sugallni akar egy érzést, ahelyett, hogy megismerné és kifejezné; ha gyöttri magát, hogy elragadja vele olvasóit, szükségszerűen eltúlozza és meghamisítja.“

A népszerűség veszélyes: utánzókat nemz, az eredeti ötleteket ellaposítja, magával hozza a fásultságot, és meggyorsítja a feledést; a sikertelenség ezzel szemben megóvja a művet, mint ahogyan az üvegcsé is megőrzi a parfümöt, hogy el ne veszítse illatát.

A kritikus ne nézze szerelmes szemmel a művet: tudjon lelkesedni, de lássa és különböztesse meg a hibákat is.

Egy író vallomása: „Néhanapján előfordul velem, hogy átélem, amit műveimben kifejeztem, de ez jóval később történik, mint mikor megírtam őket.“

A megértő leereszkedés a rossz lelkiismeretnek is jele.

Sokan azzal akarják bebizonyítani a jó ízlésüket,

отричат постоянно. Но истинският вкус се познава само по това, което той утвърждава.

Великите произведения ни възхищават, но едновременно и ни обезсърчават: ние отпущаме ръце пред тяхното съвършенство. Вдъхновяват ни за работа по-слабите таланти, несъвършените творчески проявления, които като че търсят да бъдат завършени чрез нас.

Някога, когато бях млад, обичах да дружа с по-възрастни от мене. Сега предпочитам млади хора. Старите няма вече на какво да ме научат – аз сам остарях, докато чрез младите долавям полъха на новото, надниквам сякаш в бъдещето.

Някои наши писатели биха могли да оставят име в литературата ни – ако пишеха помалко.

Когато се говори за начеващи писатели, не бива да се бърза с преценката. Има различни дарования: едни се развиват постепенно; други се явяват изведнъж напълно оформени и ако не слизат, затова пък остават неподвижни на първоначалната си висота; трети са способни на неочаквани и смущаващи скокове. Както при конните надбягвания, тези, които излизат отначало напред, не винаги са първи в края. И неуспехът е сам най-често едно благоприятно обстоятелство, което възпира дарованието от общите и лесни пътища, вдълбочава го и го укрепва.

Поезията е, разбира се, различна от ума и волята: но онези, които искат да ги изгонят от поетичното произведение, неправилно си я представляват като непроницаемо тяло, което, за да заеме едно място, трябва да изтика всяко друго тяло оттам. Поезията прилича по-скоро на светлината: тя озарява и прониква нещата, без да ги премахва.

Човек е искрен не по желание, а по природа.

hogy mindent elutasítanak. Az igazi ízlést azonban csak abból lehet felismerni, amit elfogad.

A nagy műalkotások lelkesítenek, de egyszer-smind el is csüggesztenek bennünket: tökéletességük előtt tehetetlenné válunk. Munkára csak a gyengébb tehetségek, a nem annyira tökéletes alkotói teljesítmények ihletnek, amelyek mintha elvárnák, hogy mi fejezzük be őket.

Amikor fiatal voltam, a magamnál idősebbekkel szerettem barátkozni. Most inkább a fiatal embereket fogadom szívesebben barátságomba. Az öregek már semmire sem taníthatnak meg – magam is megöregedtem, a fiatalokban azonban az új idők fuvallatát érzem, mintha bepillantának a jövőbe.

Egyes íróink neve fennmaradhatna az irodalomban – ha kevesebbet írnának.

Amikor kezdő írókról beszélünk, nem volna szabad elsietni a bírálatot. A tehetségek különbözőek: egyesek fokozatosan fejlődnek, mások azonnal egészen kialakulva jelentkeznek, és ha tehetségük nem is csökken, viszont változatlanul marad meg a kezdeti magasságában; megint mások váratlan és meglepetésszerű ugrásokra képesek. Mint ahogyan a lóversenyeken, a kezdetben előretörők nem mindig elsőek a célban. Itt sok minden játszik szerepet. És a sikertelenség igen gyakran csak kedvező körülmény, elmélyíti és megerősíti a tehetséget, és visszatartja a közönséges és könnyű utaktól.

A költészet, természetesen, különbözik az észről és az akarattól; de aki a költői műből ki akarná űzni az észt és az akaratot, helytelenül képzei el magának a költészetet, mint valami áthatolhatatlan testet, amelynek minden más testet ki kell szorítania arról a helyről, amelyet el akar foglalni. A költészet inkább a fényhez hasonlít: beragyogja a dolgokat, és áthatol rajtuk anélkül, hogy elpusztítaná őket.

Az ember nem saját elhatározásából őszinte, hanem természeténél fogva.

За забелязване е, че най-книжно е творчеството тъкмо на ония писатели, които са чели най-малко.

Неяснотата е резултат или на някаква липса, или на някакъв излишък.

Не е важно дали романистът е взел, или не своите герои от живота, важно е дали ги е създал живи.

Посредственият художник предава по-точно действителността, отколкото даровитият – тъкмо защото му липсва въображение.

Портретът– Ако неговият съществен белег беше приликата, на какво основание ние говорим за портретите на Рембранд, без да познаваме моделите му?

Очевидно критерият на портрета трябва да се търси не вън, а вътре в произведението: във вътрешната кохерентност и в индивидуализацията на художниковите впечатления, а не в приликата.

Художникът намира най-добрите черти от картината си, след като моделът му си е отишъл.

В творческия процес моделът играе ролята на железата и теловете, върху които скулпторът закрепва глината и видението си. То е само опорна точка: или в най-добрия случай повод, за да изрази художникът себе си.

Ако изкуството само отразяваше действителността и нямаше пред очи един идеал, как би могло то да съдейства за промяната на действителността и да бъде прогресивно?

Над улицата прелетя птица. Аз не я забелязах, но видях сянката ѝ да пада надолу като камък по слънчевата фасада на срещното здание.

Megjegyzendő, hogy éppen azoknak az íróknak az alkotásai a leginkább papirosszagúak, akik a legkevesebbet olvastak.

A homályosság vagy valamiféle hiánynak, vagy valamiféle feleslegnek az eredménye.

Nem az a fontos, vajon a regényíró az életből vette-e a hőseit, vagy sem, csak az a fontos, vajon élő alakokat teremtett-e művében.

A közészerű művész pontosabban ismétli a valóságot, mint a tehetséges - éppen azért, mert hiányzik a képzelőereje.

Ha a jó portré ismérve a hasonlóság, milyen alapon beszélhetünk Rembrandt portréiról anélkül, hogy modelljeit ismernénk?

Nyilvánvaló, hogy a portré kritériumát nem a művön kívül, hanem belül kell keresnünk: a művészi benyomások belső összefüggésében és egyéniesítésében, és nem a hasonlóságban.

A festőművész akkor találta meg képének legjobb vonásait, amikor modellje már eltávozott.

Az alkotás folyamatában a modell a vas és a drót szerepét játssza, amelyre a szobrász ráakja az anyagot, és amelyhez rögzíti látomását. A modell csak a támpont, vagy a legjobb esetben ürügy arra, hogy a művész önmagát kifejezze.

Ha a művészet csupán a valóságot tükrözi, és nem tart szem előtt egy eszményképet, hogyan segíthetné a valóság megváltoztatását, és hogyan lehetne progresszív?

Az utca fölött átrepül egy madár. Nem vettem észre, de láttam árnyékát, amely mint egy kő ráesett a szemközti épület napsütötte homlokzatára.

КАФЕНЕ

Томаш Балог¹

Страшно забавно in Bulgaria

(Балкански пътепис)*

Глава първа,

в която ставащите все повече и повече герои, минават през три държави и вечерта пристигат в София

Пътят от Будапеща за София минава през Сегед. За белия Фиат, който очаквам, се оказва, че е черен (качилия се с една държава по-нататък спътник чака вече бяло Пежьо), не съм облечен в синьо, както бях писал, че ще съм, не стоя там, където бях писал, че ще стоя, за малко да се разминем и да не тръгна. Изведнъж обаче виждам някаква жена, която ми маха бясно от черен Фиат. На седалката на самоубийците седи

KÁVÉHÁZ

Balogh Tamás¹

Pokoli multság Bulgáriában Страшно забавно in Bulgária

(Balkán útinapló)*

ELSŐ FEJEZET,

amelyben egyre több hősrünk átmegy három országon, és este Szófiában érkeznek

Budapestről Szófiába Szegeden át visz az út. A fehér Fiatról, amit várok, kiderül, hogy fekete (egy országgal arrébb ott beszálló utasunk már egy fehér Peugeot-t vár), és én sem kéken vagyok, mint írtam, hogy abban leszek, továbbá nem ott állok, mint írtam, hogy állni fogok, tehát majdnem elkerüljük egymást, s nem megyek sehová. Egyszerre azonban egy hölgy vadul integetni kezd egy fekete

Бялото Пежьо

A fehér Peugeot

¹Томаш Балог (Дьома, 19 юни, 1975 г.). Писател, литературен историк. Печата редовно свои разкази, изследвания в литературния печат, издал е книгата „Частният живот на една тетрадка”(1993). Като литературен историк се занимава с прозата от времето на „Нюгат”, изследва преди всичко творчеството на Фридеш Каринти и Дежо Костолани. Тази година под негова редакция излезе неизвестен юношески роман на Костолани.

* По-добрите откъси са от Костолани. (А изразът е на Естерхази.)

¹Balogh Tamás (Gyoma, 1975. jún. 19.): fró, irodalomtörténész. Novellái, tanulmányai rendszeresen jelennek meg az irodalmi folyóiratokban, eddig egy kötete látott napvilágot: Egy füzet magánélete (1993). Irodalomtörténészként a Nyugat-korszak prózáját, elsősorban Karinthy Frigyes és Kosztolányi Dezső életművét kutatja; idén sajtó alá rendezte Kosztolányi ismeretlen ifjúsági regényét.

* A jobb részek Kosztolányiéi. (Ez a szó pedig Esterházyé.)

мъжът ѝ. Продължаваме – трима унгарски граждани: една българка, един роден в Румъния грък и един с унгарски произход. О, ти, черен Фиат, топилия на народите!

Защо съм тръгнал? Обадиha ми се по телефона да вървя. Неодавна излезе двуезичната книга „Българският кондуктор“ и в нея има и един мой малък текст.

Джо Кокер пее Unchain my heart. С това няма да имам проблеми, захвърлил съм зад себе си Унгария и всички хленчове на Томаш Балог, отърсил съм се напълно. И така – отърсен – съм се свил на задната седалка.

Последният път някой заяви в компания, че никога не би пътувал в страна, чийто език не говори. Казах му, че е прав. Когато съм на път, и мен ме интересуват преди всичко хората. Много повече, отколкото музейните експонати. Ако само слушам, без да разбирам какво говорят, ме обзема чувството, че съм душевно глух, сякаш ми прожектират ням филм без музика и обяснителни надписи. Това ме дразни и отегчава.

След като развих възгледите си, ми дойде наум, че и обратното е също толкова валидно, както всичко на света. Адски е забавно да се движим сред чужденци и шумотевицата на устните да ни оставя безразлични, няма да се втренчваме във всеки, който ни заговори. Каква изтънчена самота, приятели, каква независимост и безгрижие. Изведнъж да се почувстваме под опека като пеленачета. Пробужда се необяснимо доверие към възрастните, които са по-мъдри от нас. Нека да говорят и да действат вместо нас. И приемаме всичко, без да сме видели и без да сме чули.

Къде е чужбината? Това тук ли? Всичко си е същото – кой знае дали не сме си още в областта Бекеш – само дето не разбирам надписите? Махам на Суботица отдалече, здравей, скоро ще се роди, преди сто и деветнайсет години, Костолани. После пък ни събират така за някаква несъществуваща магистрала, за да могат да построят магистралата и да събират още повече такси за нея.

Десет часа път, не може да се говори непрекъснато, мълчим си. Тишината подхранва допълнителни притеснения, понеже ми остава време за мислене. Страх ме е, че докато пристигна, съвсем ще се отъждествя с Корнел Ещи, който разговаря с българския кондуктор. Подобна мисъл ме подтиква към отвлечени размишления по темата фикция/действителност, изтръпването на крайниците ме връща към действителността. И Дуна(в). Гледам голямата река, унгарската река. Защо ли пък да е унгарска?

Край Белград се строят нови квартали, но парите не са стигнали за довършването им, няма

Fiathból. Az anyósülésen férje ül. Három magyar állampolgár megy tovább, egy bolgár, egy – Romániában született – görög és egy magyar származású. Népek olvasztótégelye, ő, fekete Fiat!

Miért is megyek? Jött egy telefon, hogy menjek. Nemrég ugyanis megjelent egy bolgár-magyar kétnyelvű kötet, *A bolgár kalauz*, hát abban nekem is van egy kis írásom.

Joe Cocker azt nótázza, Unchain my heart. Azzal nem lesz gond, magam mögött hagyom Magyarországot és Balogh Tamás összes nyűgét, immár teljesen fesztelen vagyok. Fesztelenül szorongok a hátsó ülésen.

Múltkor egy társaságban valaki azt mondta, hogy sohasem utaznék olyan országba, melynek nem beszéli nyelvét. Igazat adtam neki. Elsősorban engem is az emberek érdekelnek az úton. Sokkal inkább, mint a múzeumi tárgyak. Ha beszédüket csak hallom és nem értem, olyan érzés fog el, mintha szellemileg süket volnék, mintha némafilmet pörgetnének előttem, zene és magyarázó fölírások nélkül. Idegesítő ez és unalmas.

Miután mindezt kifejtettem, eszembe jutott, hogy ennek az ellenkezője is épp annyira áll, mint minden dolognak a világon. Pokoli mulatság úgy járni-kelni idegenben, hogy a szájak lármája közönyösen hagy bennünket, s mi kukán meredünk mindenkire, aki megszólít. Micsoda előkelő magány ez, barátaim, micsoda függetlenség és felelőtlenység. Egyszerre csecsemőnek érezzük magunkat, gyámság alatt. Valami magyarázhatatlan bizalom ébred bennünk a felnőttek iránt, akik bölcsebbek nálunk. Hagyjuk, hogy helyettünk beszéljenek és cselekedjenek. Aztán mindent elfogadunk, látatlanul, illetve hallatlanul.

Hol a külföld? Vagy ez lenne az? Hogy minden marad ugyanaz – akár Békés is lehetne –, csak nem értem a feliratokat? Messziről integetek Szabadkának, szia, Sárszeg, nemsoká megszületik benned száztizenkilenc évvel ezelőtt Kosztolányi. Később egy nem létező autópályáért szednek autópályadíjat, hogy később ebből építsék fel az autópályát, amin majd sokkal több díjat fognak szedni.

Egy tízórás utat nem lehet végigbeszélni, tehát hallgatunk. A csend további szorongások táptalaja, mert van idő gondolkozni. Félő, hogy odaérve túlságosan is azonosulni fogok Estivel, aki a bolgár kalauzzal beszélget. Ez a gondolat egyből messzemenő fikció/valóság tárgykorú elmélkedésre sarkall, a realitásba a zsibbadás ránt vissza. És a Duna(v). Nézem a nagy folyót, a magyar folyót. De miért is az?

Belgrád előtt teljesen új városrészek épülnek, de pénz már nincs befejezni őket, nincs vakolat, minden vörös. Sok a szemét. Az út mentén banános ládákból árulnak valamit, de nem hiszem, hogy banánt. Két

мазилка, всичко е червено. Боклуци. Край пътя продават нещо в кашони за банани, но не ми се вярва да са банани. Двама полицаи следят за реда. Забелязват ни. Пледат ни. Дали не разпознаха в мен някой от издирваните престъпници? Трябва да се бяга, накъдето ми видят очите.

Вкусът на народите може да се проследи и от прозореца на влака [колата]. Висящото по възетата пране ни дава представа за държавата, за народа, за културата. [...] Лилаво и отровносиньо. Жълто и зелено в ужасна смесица. Самият Белград напомня плъзналите нагоре по планината италиански градчета, но единствено с нечистотията и безредието си, душата му е лишена от изтънченост, балканска.

В Белград ни посреща осакатеният силует на сграда – за разнообразие, тя пък е била бомбардирана от американците. По улиците е задръстено от автомобили, които успяват някак да се справят и без светофари. Темпото се мятва в крайности, или се влачи, или препуска. Повечето се влачи все пак. При това – тъй като няма човек, който поне веднъж да не се обърка в чужд град – объркваме се и ние. И тогава в колата изведнъж се качва още някой – Петър Кръстев, познавам го, защото потърсих името му в Интернет. Той ще е четвъртият пътник. Ако

rendőr vigyázza a rendet. Kiszúrnak. Néznek nagyon. Felismerték bennem az egyik körözöttet? Menekülni, akárhova.

A népek ízlését már a vonatablakból [kocsiból] lehet megfigyelni. A kötélén száradó ruhák mintha ízelítőt adnának egy országról, egy népről, egy kultúráról. [...] A lila és hupikék egymás mellett. Sárga és zöld, förtelmes keveredésben. Belgrád maga is hasonlít a hegyekre mászó olasz városokhoz, de csak a mosdatlansága és a rendezetlensége, a lelke, az művészet nélkül való, balkáni.

Belgrádban egy csonka ikertorony fogad minket – ezt a változatosság kedvéért az amerikaiak bombázták le. Az utcákon autók rengetege, melyek közlekedési lámpák nélkül is eligazodnak. Szélsőséges balkáni tempó, hol araszol, hol rohan. Nagyrészt azért inkább araszol. S még így is: mivel nincs ember, aki ne tévedne el legalább egyszer egy idegen városban, mi is eltévedünk. Aztán hirtelen beszáll egy ember az autóba – ő Krasztev Péter, megismerem, rákerestem az Interneten. Ő lesz a negyedik utas. Ha kisbusszal mennénk, lenne nyolcadik is. Jó, hogy nem kisbusszal megyünk.

Esemény ezután nem sok történik. Hegyek-völgyek között zakatol a Fiat, vörös a föld, rosszak az utak,

Забранено внасянето на пистолети и други подобни предмети!

Фегыверт ес фегывернек лăсзџџ тăргыят бевинни тилос!

пътувахме с микробус, щеше да има и осми. Добре, че не сме с микробус. Оттук нататък минава без особени събития. Фиатът потраква из планини и долини, земята е червена, пътищата лоши, пълно е с автосервизи, загубих си капачката на химикала, от камиона пред нас се ръсят картонени кашони, пак добре че не са греди от железобетон. В 17²¹ минаваме българската граница и веднага става 18²¹. Сега се за Фил Фог, как едва не се провали, понеже беше забравил, че на света има и времеви зони, не само индийски херцогинки.

сok az Auto Servis, eltűnik a filctollam kupakja, egy előttünk haladó kamion szórni kezdi rakományát, nagy papírdobozok hullnak ránk, jó, hogy nem vasbeton-gerendákat visz. 17²¹-kor gurulunk át a bolgár határon, s egyből 18²¹ lesz. Phileas Fogg jut az eszembe, hogy mekkorát szívott majdnem, amiért elfelejtette, hogy időzónák is vannak a világon, nemcsak indus hercegnőcské.

A határtól nem messze, az Atlantik vendéglátó-ipari üzemegység-láncolat legnyugatibb kirendeltségén iszunk egy kávét, és először fogalmazom meg

Недалече от границата, в най-западното звено на търговско-туристическата верига „Атлантик“, пием кафе и за пръв път формулирам в себе си, че в България всичко е „много“ – водата за миене е много студена, въздухът от вентилатора за сушене на ръцете е много топъл, кафето е много силно. Или просто аз съм се размекнал?

Досега знаех за страната, че в морето – също като найлонови торбички из Балатон – плуват безброй медузи, Христо Ботев е българският Петьофи, имах и бегли спомени за Стоичков, как говореше 89 минути без да спира и после вкарваше гол.

Докато стигнем в София се стъмнява, не виждам кой знае колко от града, въпреки че пътуваме доста. После изведнъж светлина – на ъгъла преди хотела гори кофата за боклук.

Има уютни хотели, където човек се чувства като у дома си, като в собствено гнездо, и в същото време независимо, без напрежението на семейството. Има топли, итимни, мили хотели. *Има тъжни хотели, най-вече в провинцията, които приличат на разстроено пиано и със слепите си огледала и влажното си спално бельо подтикваат към дълбока меланхолия, има смутни, прокълнати, смъртоносни хотели, в които през ноемврийските вечери е препоръчително да се извърши самоубийство. Има весели хотели, в които крановете на чешмите се кикотят. Има сурови, тържествени, неми хотели, има бърбиви хотели, болнави хотели, горделиви хотели, показни, натруфени, невзрачни хотели, доверителни, спокойни хотели за господата, в които ярката светлина струи дори и от канализацията, и болни хотели, в които масите накуцват, столът се криви, скринът е с патерици, креватите са туберкулозни, възглавниците лежат на смъртно легло. Въобще, има какви ли не хотели.*

В хотел „Ганеша“ получавам отделна стая на отделен етаж, в този хотел отсядат всички унгарци, нищо чудно да спя точно в стаята на Естерхази, ще ми се да потърся някой негов косъм, ама всичко е облизано. *Веднага разбрах, че мястото, на което съм попаднал, не е какво да е. Портiererът се усмихва, барманът също, поздравяваха гостите, идващи отдалече с някакво непоклатимо, неподправено, едва ли не синовно уважение, което навярно са носили винаги дълбоко в сърцата си и никога никакви обрати на превратното щастие не са могли да го изкоренят, по отношение на мен то не се е проявявало досега, само защото не са ме познавали.*

Глава втора,

в която на една висока планина живеят хора

За пръв път съм в България през деня – за пръв

магамбан: България а „наgyon“ оrсzаgа – а мосdó vize наgyon hideg, а kézszáritó levegője наgyon meleg, а kávé наgyon еrős. Vаgy csak én vаgyok elpuhulva?

Azt tudtam eddig az оrсzаgról, hogy а tengerben – mint nejlonzacskók а Balatonban – medúzák úszkálnak, és Hriszto Botev volt а болgár Petőfi, és gyér emlékképeim voltak Sztoicskovról, hogy mindig dumált 89 percet, aztán lőtt egy gólt.

Már sötétben еrкезünk meg Szófiába, nem sokat látok а városból, pedig megyünk benne eleget. Aztán hirtelen fény villan, а hotel előtti sarkon éppen ég egy szemetесkonténer.

Vannak családias szállodák, melyekben otthonosabban érezzük magunkat, mint tulajdon fészkünkben, emellett függetlenül, а család feszessége nélkül. Vannak nyájas, meghitt, kedves szállodák. Vannak szomorú szállodák, különösen vidéken, melyek lehangolt zongorákhoz hasonlítanak, és vak tükreikkel, nyirkos ágyhuzatukkal mélabúra kapatnak, aztán kétségbeejtő, еlátкозott, halálos szállodák, melyekben novemberi еstéken öngyilkosságot ajánлатos еlkövetni. Vannak vidor szállodák, melyekben а vízcsapok kacagnak. Vannak rideg, ünnepélyes, néma szállodák, fecsegő szállodák, корhely szállodák, hetyke szállodák, tüntető, rikító, sehonnai szállodák, megbízható, nyugalmas, úri szállodák, а múlt nemes rozsdájával, könnyed szállodák, nehézkes szállodák, egészséges szállodák, melyekben verőfény árad а csatornákból is, és beteg szállodák, melyekben sántít аз аsztal, biceg а шék, mankón jár а шекреýн, а kerevet hektikás, а párnák haldokolva fekszenek аз ágyban. Szóval igen sokféle szálloda van.

A Hotel Ganeshában külön emeleten külön szobát kapok, ebben а hotelben szállt meg аз összes magyar, lehet, hogy én éppen EP szobájában alszom, keresnék egy hajszálát, де наgyon pőpec minden. Mindjárt gondoltam, hogy nem közönséges helyre kerültem. А portás szélesen mosolyog, а bárпultos is, így üdvözölték а messziről еrкезett vendégeket, аzzal а szilárd, meggyőződéses, majdnem fiúi тisztelettel, melyet mindig ott őrizhettek szívük legmélyén, s onnan а forgandó szerencse semmiféle változása nem irthatta ki soha, és annak, hogy eddig nem nyilatkozhatott meg irántam, csupán csak аз lehetett аз oka, hogy mindmáig egyáltalán nem is ösmertek.

МАСОДИК FEJEZET,

амelyben egy magas hegyen emberek élnek

Most vаgyok életemben először nappal Bulgáriában – most látom először а Vitosát; most látok először

път виждам Витоша, за пръв път виждам заснежен планински връх. В същото време, и това навярно забелязвам само аз, по радиото звучи унгарска песен, *Момиче с бисерни коси* на Омега, изпълнявана от германски състав (Scorpions) и то на английски, всичко това в българската столица. О, музико, топилня на народите!

havas hegytetőt. Viszont amit talán csak én veszek észre: a rádióban magyar dal szól, a Gyöngyhajú lány az Omegától, igaz, német együttes játssza (Scorpions), ráadásul angolul, s mindezt a bolgár fővárosban. Népek olvasztótégelye, ó, muzsika!

Kraszi, a sofőrünk barátságos bolgár fickó, lehetne kalauz is éppen, szép természetes ember, szakállal. Az

Българският кондуктор без Тойота

Bolgár kalauz, Toyota nélkül.

Шофьорът Краси, симпатичен българин, можеше да бъде и кондуктор, добре сложен, с брада. Пътищата са на решето, сякаш са ги заглаждали с катюши. Но ние неотклонно напредваме, Краси прави слалом с тойотата, всеки български шофьор е роден пилот за Формула 1. За Рила се отива по пътя към Гърция, строят го с пълна пара: през лятото у съседите ще има олимпиада, дотогава трябва да се направи, да стане магистрала, за два-три месеца, виждаш ли, Унгарийо, тук не се чака с години и десетилетия, както за М5, има-няма двама-трима души работят ли, работят по въпроса (единият тъкмо почива). Горе в планината машини са направили вече прорезите, отдавна погребания в мен геолог им се наслаждава. На места пътят става неочаквано широк и с много добро качество – както Краси казва, за да могат да го използват за военни цели, тук даже и самолети могат да кацат. Сега обаче по него (край него) пасат само морни стада овце заедно с принадлежащите към тях овчари.

Краси забелязва смайването ми и се подсмива изпод българския си мустак. Знам, че не говори унгарски, знам, че и аз не говоря български, но му разказвам на унгарски (унгарско отмъщение!), че съм роден в едно селце в Алфьолд, областта Бекеш, където най-високата точка в околността е върха на дигата, и живея в един друг град, пак в Алфьолд, където най-високата точка пак е върхът на дигата (макар че тук я наричат насип), а в Кечкемет са си направили

utak nagyon kátyúsak, mintha katyusa járt volna erre. De haladunk rendületlenül, Kraszi szalamozik a Toyotával, minden bolgár gépkocsivezető alaptól Forma 1-es pilóta lehetne. Rila felé a Görögországba vezető úton visz az út, ezt nagyon építik: nyáron olimpia lesz a szomszédban, addig meg kéne csinálni, autópályásítani, két-három hónap alatt az egészet, meglásd, Magyarország, nem kellenek ide évek-évtizedek, mint az M5-öshöz, dolgozik is két-három ember az ügyön (az egyik pihen). De a nagy hegyek már nagy gépekkel frissen félbevágtattak, legalább rég eltemetett geológus énem is élvezkedik kicsit. Egy helyütt azonban hirtelen nagyon széles és nagyon jó minőségű lesz az út – mint Kraszi elmondja, azért, hogy katonai célokra is lehessen használni, ez például repülőgépek leszállására is alkalmas. Most tikkadt birkanyájak legelésznek rajta (mellette), a hozzájuk tartozó pásztorokkal.

Kraszi látja meglepődésemet, bajsalyog a bolgár bajsza alatt. Tudom, hogy nem beszél magyarul, és tudom, hogy én sem beszélek bolgáru, de azért elmesélem neki magyarul (magyar bosszú!), hogy én egy alföldi, békési községben születtem, ahol a környék legmagasabb pontja a gát teteje, és egy másik alföldi, csongrádi városban élek, ahol szintén a gát (de itt úgy mondják: körtöltés) teteje a környék legmagasabb pontja, de Kecskeméten összehordtak egy mesterséges dombot földből, Orosházán pedig szemétből, és hogy az én síkföldi kis országom egyetlen ezer méter fölötti hegye a Kékes, egy kilo-

един изкуствен хълм от пръст, а в Орошхаза от боклуци, и че въобще в моята малка равнинна страна Кекеш е единствената планина, която надхвърля 1000 м, досега за мен това беше върха, ама трябва да спра, за да осъзная всичко, което се случва около мен. Да, казва Краси и продължаваме нататък. За него това е ежедневието. Той води по тия места всеки унгарец.

Глава трета,

в която нашите герои посещават най-стария модерен храм в света, а след това се наслаждават на трудностите на една премиера на книга

méter és tizennégy méter, nekem eddig ez volt a csúcs, meg kéne állni, hogy felfogjam mindazt, ami körülöttem van. Da, mondja, és megyünk tovább. Neki ez hétköznapi. Minden magyart ő hoz el ide.

HARMADIK FEJEZET,

amelyben hőseink a világ legrégebbi modern templomában járnak, majd egy könyvbemutató nehézségeit élvezik

Bolgár juhsajttal és jelentős képeslapkészlettel felszerelve indulunk a Bojanai templomot megnézni. A jegy drága, a templom kicsiny (maximum nyolc ember tartózkodhat benne egyszerre, az állandó

Боянската църква

Bojanai templom

Въоръжени с българско сирене и сериозна колекция от илюстрирани картички за спомен, тръгваме да разгледаме Боянската църква. Билетите са скъпи, църквата е малка (максимум осем души могат да влязат наведнъж, заради постоянното съдържание на пара и температурата, но ние се събираме, тъй като сме двама), но си заслужава. Църквата е известна с това, че стенописите ѝ са изпреварили със столетия времето си: на мястото на схематичните изображения на светци по стените сноват живи хора със собствени лица. Особено единият от бъдещите корабкрушеници, този в средата, с бялата бебешка шапчица на глава, вижда се, че много го е страх (Св. Николай обаче ще го спаси). Но турците са били и тук, даже са дошли по-рано и са останали повече, и Ордата прерязала нишката на модерността – заради тях за подобни неща е трябвало да се чака чак до ренесанса, останала само тази църквичка – жив стрък, вкаменен в средновековното изкуство. И то какъв: няма нито сантиметър свободен, но не е дразнещо, разгледаш с удоволствие. Виждам (чувам) как в образа на един от светците се е скрил самият творец, преоблеченият автор; виждам как ктиторият (днес бихме го нарекли

пáрататалом és hőmérséklet miatt, de még beférünk, mert ketten vagyunk), de megérte. A templom arról híres, hogy festményei évszázadokkal megelőzték saját korukat: a jellegzetes sematikus szentábrázolások helyett itt emberek tesznek-vesznek a falakon, kiknek arcuk van, főleg a leendő hajótöröttek közül a középsőnek, akinek kis fehér kötős babasapka van a fején, rajta látszik, hogy nagyon fél (de majd Szt. Miklós úgyis megvédi). De ide is jött a török, sőt ide hamarabb és tovább, és a Horda elvágta a modernség fonálát – miattuk kellett várni az ilyesmire a reneszánszig, s maradt a templom zárvány a középkor művészetében. De még milyen: nincs egy szabad négyzetcentiméter, de nem zavaró, sőt szívesen nézelődik az ember. S meglátja (meghallja), hogy az egyik képen egy szent álarcába rejtette el magát az alkotó, szerző szereplőmezben; meglátja, amint a pénzadományozó főúr (ma úgy mondanánk: szponzor) kezében ott a templom kicsinyített mása (ez elterjedt szokás volt), egyféle mise en abime-ként, segítve a befogadót, mit is lásson az egészben; és látja, hogy itt bizony újírást történt, mert itt bizony több réteg van egymáson, legalább háromszor felülírták az előzőt, pontosabban felülfestették. Közben a Magyar Intézetben félelmetesen elkezd gyűlni a

спонсор) държи в ръка миниатюрно копие на църквата (доста разпространен обичай), нещо като mise en abîme, ориентирайки зрителя на какво да обърне внимание; виждам, че църквата е многократно преизписвана, тъй като има няколко пласта един върху друг, пренаписана е поне три пъти, т.е. преизографисвана.

През това време в Унгарския културен институт започва страховито да се трупа народ. В такива случаи имам един любим навик – обзема ме такава паника, че на драго сърце бих побягнал. Но къде? Нищо не помага, дори мисълта – сега проумявам – колко е хубав този мой малък текст, точно в тази двуезична книга е станал толкова добър. Нещата така са се напаснали, сякаш нарочно са били измислени. Но какво да направя, когато Каринти и Костолани основават именно дружество “Балкани” и в разказа ми Костолани пътува в посока към Балкана (Бекешчаба), а не, да речем, към Скандинавия? Накрая започва и това, заради което всъщност съм тук – премиерата. Препълнена зала,

nép. Kedves szokásom ilyenkor, hogy annyira parázok, hogy legszívesebben elszaladnék. De itt hová? Az sem enyhít bajomon, hogy közben rájövök, milyen jó is az én írásom, és hogy igazán csak ebben a kétnyelvű kötetben lett ilyen jó. Hogy úgy passzolnak a dolgok, mintha szándékosak lennének. Mert hát tehetek én róla, hogy Karinthy-Kosztolányiék éppen a Balkán Egyletet alapították meg, és hogy novellámban Kosztolányi éppen a Balkán (Békéscsaba), és nem mondjuk Skandinávia felé halad? És elkezdődik az, amiért valójában itt vagyok: a könyvbemutató. Pótszékes telházsal. De nem miattam. A legjobb bolgár szerzők (Georgi Goszpodinov, Bojko Pencsev és Alek Popov) olvasnak fel, egy világhírű fuvolás (Teodoszi Szpaszov) szolgáltatja a muzsikát, és az egyik legjobb színész (Hriszto Garbov) tolmácsolja a magyar írásokat, ő olvassa fel Kosztolányi, Borbély Szilárd és a leghírtelenebb magyar szerző novellájának részletét. „Good luck!”, kiáltja még korábban felém a folyosón, szükségem is van rá. Számomra érthetetlen, de sejthető jelentésű

Кремът на българската литература: обща възраст ок. 100 г.

A bolgár irodalom krémje; összeletkor: kb. száz év.

Ама че е смешен този унгарски

Vicces nyelv ez a magyar

допълнителни столове. Не заради мен. Най-добрите български писатели (Георги Господинов, Бойко Пенчев и Алек Попов) четат, един световноизвестен кавалджия (Теодосий Спасов) е музикалният съпровод и един от най-добрите артисти (Христо Гърбов) интерпретира българските текстове, чете откъси от разказите на Костолани, Борбей и на най-неизвестния унгарски писател. „Good luck!“ – казва ми още преди това на коридора, имам и нужда. След няколко неразбираеми, но подразбиращи се изречения, идва моят ред. Представят ме, доста преувеличено, после чета един много кратък откъс “заради езика“, накрая се слушам на български, но вместо да се опитвам да следя докъде сме стигнали в собствената ми история, наблюдавам реакциите на публиката. Какво ще кажат? Разбира ли се какво съм искал да кажа?

mondatok után, jövök én. Bemutatnak, persze jókora túlzással, aztán olvasok, nagyon rövid részletet, „csak a magyar nyelv kedvéért“, majd meghallgatom magam bolgárul. Valójában amellet, hogy próbálom követni, hol járhatunk a saját történetemben, félve a közönség reakcióit nézem. Mit szólnak hozzá? Lehet-e érteni, amit akartam? Eddigi szorongásaim semmik voltak ehhez képest. De a bolgárok megkegyelmeznek, nevetnek is, ahol kell, sőt a „Ki volt ez?“ kérdésre adott válasz („Ő volt a kalauz, akivel beszélni lehet, de szót érteni nem“) – „това беше кондукторът, с когото можеш да разговаряш, но не и да се разбереш“; Mina Coneva fordítása) nagyobb hatást vált ki itt, mint otthon. Büszkeség tölt el. Valakik megértették.

Книги от книжния пазар!

Кönyvet a könyvpiacról!

Досегашните ми притеснения са нищо в сравнение с това. Но българите се смиляват над мен, смеят се там, където трябва, даже и отговорът на въпроса „Кой беше този?“ (Ő volt a kalauz, akivel beszélni lehet, de szót érteni nem“ – „това беше кондукторът, с когото можеш да разговаряш, но не и да се разбереш“, превод Мина Цонева) предизвиква по-силна реакция, отколкото у нас. Изпълвам се с гордост. Бяха ме разбрали.

Глава четвърта,
в която най-напред става въпрос за предимствата на една дипломатическа кола, а след това за един най-банален трамвай

От София за Будапеща пътят минава през Сегед. Сутрешното суетене около багажа – все се оказва, че ти трябва нещо от натъпканата раница, което по правило е на дъното – убеждавам се, че дъждът продължава да вали, майски дъжд – златен дъжд, както е според древната унгарска поговорка, сигурно му се радват. Аз не дотам. Кофата за боклук пред хотела не гори.

През гъстото було (то си е направо балдахин) виждам на стената на отсрещната сграда едно четиристишие. За най-голяма моя изненада е на унгарски и ако не греша, писано е от Костолани. Което за мен е изненадващо, не само защото откъде накъде ще бъде изписано на една софийска стена тъкмо стихотворение на Костолани на унгарски, а защото по наши сведения Костолани не е бил в България (а и Корнел Ещи само е прекосил страната), но пък където е ходил, е писал пътеписи и/или някакво фрапантно стихотворение, но за България/София досега не ни е известно. И ето го тук на стената. Но защо не го бях видял по-рано?

Ha az ember csupán
magyar **szó fia**,
csupa bolgár kalauz városa
Szófia.

(Ако човек е само унгарски син на словото, София е просто градът на българския

NEGYEDIK FEJEZET,
amelyben előbb a diplomáciai autó előnyeiről, majd egy közönséges villamosútról esik szó

Сzófiából Budapestre Szegeden át visz az út. A reggeli heveny pakolás után – mindig kell valami a már bepakolt hátizsákból, és az a valami mindig a legalján van – meggyőződök róla, hogy most is esik az eső, májusi eső aranyat ér, tartja az ősi magyar mondás, talán nagyon örülnek neki. Én kevésbé. Nem ég a hotel előtt a szemetes konténer.

Az eső sűrű fátyolán (baldachin ez már inkább) át a szemközti ház tűzfalán egy jókora betűkből álló négy soros szöveget pillantok meg. Legnagyobb meglepetésemre magyar nyelven szól, s ha nem tévedek, Kosztolányi írta. Ami számomra nemcsak azért meglepő, mert miért lenne egy szófiai ház tűzfalára éppen egy Kosztolányi-vers magyar nyelven felírva, hanem mert adataink szerint Kosztolányi nem járt Bulgáriában (Esti Kornél is csak átu-tazóban), viszont ahol járt, ott útinaplót és/vagy frap-páns verset írt, de Bulgáriáról/Szófiáról szólót ez eddig nem ismertünk. Erre itt van a tűzfalon. De miért nem láttam meg korábban?

Ha az ember csupán
magyar **szó fia**,
csupa bolgár kalauz városa
Szófia.

Nis előtt, ahol tizenhét alagúton át (is) megy az út, ahol egyik oldalon hegymeredék, a másikon szakadék, ahol elől-hátul kamion, beleszaladunk egy dugóba, éppen útépítés történik előttünk. De miért éppen most, miért éppen itt, menjetek inkább, szerb testvérek, és segítsetek a bolgár testvéreknek, hogy időben eljussanak a görög testvérekhez!

Belgrád után ismét átmegyek a Duna(v) fölött, nézek balra, ott van Magyarország, nézek jobbra, ott van

кондуктор. На унгарски син на словото и София са омоними. – Бел. прев.)

Преди Ниш, където пътят (пре)минава през седемнайсет тунела, където от едната страна има скали, от другата – пропаст, а отпред и отзад камиони, попадаме в задръстване, някъде отпред поправят пътя. Но защо точно сега, защо точно тук, братя сърби, идете по-скоро да помогнете на братята българи да стигнат навреме при братята гърци!

След Белград отново минавам над Дуна(в), гледам наляво – там е Унгария, гледам надясно – там е България, въртя се насам-натам и ми идва наум, че всъщност съм в Отвъддунавие.

Чета детските спомени на Банди Черна за България в „Хемус“, преглеждам записките си и ги допълвам с нови, историята вече се развива не линейно, а ретроспективно. (Костолани не би написал тези две думи, така че правилното е – не еднопосочно, а с поглед назад.) И си мисля: Светла предварително поиска пътеписа ми за „Хемус“: Как да пиша сега? Дали да не внимавам ще става ли за превод? Езикът му да е унгарски, ама не прекалено? После се сещам, че в интернетното издание „Литера“ може някой да реагира на написаното. Това още повече усложнява нещата. Как да пиша? Какво ще стане, ако някой тръгне да опровергава думите ми? Какво ще стане, ако вземе да твърди, че дори не съм бил в България? (Гагарин в космоса, Нил Армстронг на Луната, мишка на Марс.)

На сръбско-унгарската граница пристигаме в 16²⁰ и минаваме Рьоске, където жадно поглъщам първото унгарско изречение от устата на граничаря: „ебати курвенския студ“. Очарован съм. Народът оцелява в езика си. У дома съм.

На унгарската граница забелязвам странна промяна у себе си. Вече съм сложил най-отгоре в куфара нещата, от които ще имам нужда, а онези, които напомнят за пътуването са отишли отдолу, наметта ми също се приспособява към промените, с прекрасната и машинална гъвкавост на жаждата за живот. Пред погледа ми отново изниква всичко, което за кратко бях забравил... [...] Ликът на новите ми познати започва да избледнява. Бясно препускат криворазбрани спомени, намъкват се в душата ми. Едните влачат други след себе си. Познатата миризма на праха, цветът на нивята, жестовите на хората за няколко минути ме връщат отново към онова, което съм бил. [...] Какво е то? Практично и поразяващо прозаично изразение на мъчително красивия стих: „навеки ще си тук“.

В Сегед се измъквам от колата, качвам се на трамвай и по най-банален начин се прибирам вкъщи.

Сегед – София – Сегед, 23-26 март, 2004 г.

Bulgária, forgok ide-oda, és közben rájövök, hogy akkor én most voltaképp a Dunántúlon voltam.

Cserna Bandi gyerekkori bulgár emlékeit olvasom a Haemusban, majd átnézem jegyzeteim, s újakkal egészítem ki, de immáron nem lineárisan haladok a történetben, hanem retrospektíven. (Ezt a két szót Kosztolányi nem írta volna le, tehát helyesen: nem egyenes vonalon, hanem visszatekintően.) És elgondolkozom: Szvetla előre elkérte útinaplóm a Haemusnak. Akkor most hogy írok? Figyeljek arra, hogy jól fordítható legyen? Hogy úgy legyen a nyelve magyar, hogy nem túl nagyon az? Aztán pedig az jut eszembe, hogy a Literán lehetnek hozzászólások. Ez tovább bonyolítja a dolgokat. Akkor most hogy írok? Mi van, ha valaki megcáfolja majd szavaim? Mi van, ha valaki azt szólja hozzá, hogy nem is voltam Bulgáriában? (Gagarin az űrben, Neil Armstrong a Holdon, egér a Marson.)

A szerb-magyar határon át visszacsempészem a Kosztolányi-kéziratokat, és 16²⁰-kor megérkezem Röszkére, ahol az első magyar mondatot egy határőr szájából lesem el: „baszkikám, kurva hideg van”. Meghatódom. Nyelvében él a nemzet. Itthon vagyok. *A magyar határnál különös változást érzek magamon. Valamint bőröndömben már felül tettem azokat a tárgyakat, melyekre nemsokára szükségem lesz, és alul kerültek azok a tárgyak, melyek utamat idézik, azonképpen emlékezetem is alkalmazkodott már a változott viszonyokhoz, az élni akarás csodálatos és gépies rugalmasságával. Földereng előttem mindaz, amit ideig-óráig elfelejtettem. [...] Új ismerőseim képe máris halványodik. Viharosan rohannak meg félretett emlékeim, bekéredzenek lelkembe. Egyik a másikat hozza. A por ismert szaga, a tarló színe, az emberek mozdulata pár másodperc alatt átalakít azzá, aki voltam. [...] Micsoda ez? Gyakorlati és maghatóan prózai kifejezése annak a szenvedelmén szép sornak, hogy itt kell élnünk és meghalnunk. Szegeden kicihelődök az autóból, felszálllok egy vilamosra, és közönségesen hazautazok.*

Szeged – Szófia – Szeged,
2004. március 23-26.

Алек Попов Бритни, Чомски и аз...

В края на май Бритни Спийърс има концерт в Будапеща и по този случай градът е залят с нейните плакати. Поп-иконата е заела предизвикателна поза, утвърждаваща имиджа ѝ на пораснало момиче. Образът ѝ наднича от всеки ъгъл, както впрочем и татуировката ѝ върху десния хълбок. Няколко дена преди това Унгария официално е приета за член на

Alek Popov Britney, Chomsky meg én

Május végén Britney Spears Budapesten koncertezett, ebből az alkalomból a várost elárasztották a plakátjai. A tinibálvány kihívó pózba vágja magát, ezzel is igazolva, hogy már nagylány. Ez a kép, valamint a jobb vékonyára tetovált ábra lépten-nyomon visszaköszön a várost járva. Néhány nappal a koncert előtt Magyarországot hivatalosan is fel-

Публиката

Közönség

Европейския Съюз. Моето скромно присъствие в този, натежал от очаквания, контекст е свързано с представянето на сборника „Българският кондуктор“ – интердисциплинарен проект, който се влачи от няколко години и най-общо казано, си поставя за цел да изследва границите на езика и вербалната комуникация. Това са фактите, залегнали в основата на едно необичайно съновидение, чиито сложни културни импликации определено надхвърлят периметъра на несъзнаваното и затова ще си позволя да го разкажа...

Бритни Спийърс минава транзитно през София, на път за Одеса, където ще изнася концерт. Някой от антуража ѝ е българин или има български роднини и тя е отседнала за няколко часа при тях. Заварвам ги насядали около масата. Оказва се, че аз единствен зная английски и ме слагат до нея. Страя се да изговарям правилно думите и същевременно да не се натягам прекалено: *stay cool, act normal*. Казвам ѝ, че навремето е имало корабче от Варна до Одеса, но за съжаление вече не върви. Значи сега трябва да пътувате през Белград, отбелязва тя с нотка на съчувствие. Ще ми се да изровя отнякъде карта на района, за да ѝ разясня

vették az Európai Unióba. Az én szerény jelenlétem ebben a környezetben a *Bolgár kalauz* című kötet bemutatójának köszönhető: ez az évek óta húzódó projekt, röviden fogalmazva, a nyelvi és verbális kommunikáció határait volt hivatott feszegetni. Ezek a tények hívták életre azt a szokatlan álmod, melynek bonyolult kulturális összefüggései jóval túlmutatnak a tudattalan tartamokon, s melyet épp ezért találtam érdemesnek arra, hogy elmeséljem.

Britney épp Odesszába igyekszik koncertezni, áttutatóban megáll Szófiában. Valamelyik road bolgár, vagy bolgár rokonai vannak, így Britney eltölt néhány órát náluk. Amikor belépek, épp az asztalnál ülnek. Kiderül, hogy egyedül én tudok angolul, ezért mellé ültetnek. Igyekszem helyesen ejteni a szavakat, és csak visszafogottan nyomulni: *stay cool, act normal*. Mondom neki, hogy annak idején hajójárat közlekedett Várna és Odessza között, de rég leállították. Ezek szerint most Belgrádon keresztül kell utazniuk, jegyzi meg némi együttérzéssel a hangjában. Kedvem támad előásni valahonnan a térség térképét, hogy felvilágosítsam a földrajzról, de aztán úgy ítélem, ezzel csak az agyára mennék. Ami azt illeti, mindegy, honnan közelíti

географията, но преценявам, че има вероятност да стана досаден. Всъщност откъдето и да минеш, Одеса си остава адски загубено място. Особено в наши дни.

Откъде накъде ще пее там, а не в София, ядосвам се...

Във втората част на съня, двамата с Бритни Спирс се разхождаме из София. Намираме се в някакъв особено грозен квартал. Тя носи лилави очила. Разговаряме за Европейския Съюз и евентуалното присъединяването на България. Бритни се оказва изненадващо осведомена по темата, което контрастира с познанията ѝ по география. Отношението ѝ към ЕС е по-скоро негативно. Какво печелите от това? Конкуренцията ще ви убие. Не мислите ли, че ви използват? Че ви третират несправедливо? Колко е средната заплата тук? Сто долара? Зависи, мънкам, дали включваме доходите от сивия сектор на икономиката... Хлътваме в някакво магазинче за дрехи. Тя решава, че ѝ е студено и иска да си купи черен пуловер. Обяснявам ѝ, че в тази дупка няма да намери нищо прилично. Внезапно ни наобикалят трима типове с дървеняшки мутри. Ти защо, ръмжи единият, казваш, че магазинът ми е тъп? Предупреждавам ги: само да сте я докоснали с пръст ще ви се разкатае фамилията. Повтарям го няколко пъти, все по-разпалено, докато, за един кратък миг, Бритни се трансформира в Майкъл Джексън – всички го познават и ни пускат да си вървим.

Третата част на съня безспорно е най-мистериозна. Бритни Спирс и аз изкачваме някакъв хълм, обрасъл с висока зелена трева, откъдето се открива хубава гледка към града. Тя е обути в бежови чехлички на високи токове, ходи трудно и всъщност доста прилича на момиче от бившите съветски балтийски републики. Това е мигът на истината: Бритни Спирс признава, че родителите ѝ са източноевропейци. Тя вече не говори английски. В устата ѝ звучи странна смесица от балтийски, славянски и немски. Какъв е този език? На което Бритни отговаря: simi. За пръв път чувам за подобен език, но подсъзнателно го отъждествявам с идиш. Интересното е, че разбирам всичко, макар че впоследствие не си спомням нищо. Тя е от Карелия, хрумва ми неочаквано, с което въпросът за идентичността Бритни Спирс изглежда изяснен окончателно и се събуждам.

Някога древните гърци са ходили при Делфийския оракул, за да им разтълкува знаците, които са получавали насън. Днес прочутото светилище е окупирано от безмозъчни тълпи, но за сметка на това човек винаги може да се допита до универсалния оракул на модерната епоха – мрежата. Отговорите, които търсачките изплюват във връзка с тайнствения език simi, упоменат от

meg az ember, Odessza akkor is elfuserált hely marad. Különösen manapság.

A töknek énekel ez ott és nem Szófiában - hőbörgök magamban.

Az álom második felében kettesben sétálunk Szófiában. Egy különösen ronda városrészben járunk. Lila szemüveg van rajta. Az Európai Unióról beszélgetünk és arról, mikor csatlakozhatna esetleg Bulgária. Meglepően tájékozottnak tűnik a témában, ami ellentmond a földrajzi tudatlanságának. Az EU-hoz való viszonya inkább negatív. Mit nyernek ezzel? A konkurencia megfojtja magukat. Nem gondolja, hogy csak kihasználják az országukat? Megalázzák? Mennyi is itt az átlagkereset? Száz dollár? Hát, az attól függ, motyogom, hogy beleszámítjuk-e az árnyékgazdaságból származó jövedelmet... Besodródunk egy butikba. Fázik, szeretne egy fekete pulóvert vásárolni magának. Magyarázom neki, hogy ebben az odúban semmi tisztességeset nem talál magának. Egyszer csak három baromarcú vesz körül bennünket. Aszontad a boltomra, hogy odú? Figyelmeztetem őket, hogy ha csak egy ujjal is hozzáérnek, azt nem élik túl. Elismétlem még néhányszor a mondókámat, egyre indulatosabban, míg nem Britney egy pillanat alatt Michael Jacksonná változik, mindenki felismeri, és utunkra engednek.

Az álom harmadik része kétségtelenül a legrejtélyesebb. Britney-vel kettesben egy magas, friss fűvel benőtt dombra kaptatunk fel, ahonnan szép kilátás nyílik a városra. Magassarkú, drapp papucsot hord, nehézkesen közlekedik benne és mindent összevetve valamelyik ex-szovjet balti köztársaságból szalajtott lánykára emlékeztet. Elérkezik az igazság pillanata: Britney bevallja, hogy szülei kelet-európaiak. Már nem is beszél angolul: különös balti-szláv-német keverékszavak hagyják el a száját. Milyen nyelv ez? Szimi, feleli kurtán Britney. Először hallok erről a nyelvről, de öntudatlanul is a jiddissel azonosítottam. Érdekes, hogy mindent értek, bár így utólag semmire sem emlékszem belőle. Karéliei lehet, fut át az agyamon váratlanul, s ezzel le is zárom magamban a Britney identitására vonatkozó kérdést, majd végérvényesen felébredek.

Az ókori görögök a delphoi jósdába jártak, hogy megfejtsek az álmukban kapott jeleket. Ma az egykori szentélyt agyatlan tömegek árasztják el, ezzel szemben viszont az ember mindig tájékozódhat korunk egyetemes órákulumánál, a világhálón. Britney titokzatos szimi nyelvvel kapcsolatos összes találat, amit a keresők a képernyőre dobtak, a language simi-larities fogalom körül forgott, melyet a neves nyelvész, Naom Chomsky használ előszeretettel generatív grammatikájában. Chomsky elmélete azt feltételezi, hogy minden nyelv egy

Бритни Спийърс, неизменно отвеждат към термина *language similarities*, застъпен широко в трансформационната граматика на известния лингвист Наом Чомски. Теорията на Чомски предполага, че всички езици споделят една обща базисна граматика, основана на т.нар. дълбоки структури. Според него, ако учен от друга галактика изследва земните езици той ще открие, че независимо от речника и повърхностните граматически различия, в същността си те са един и същ език. Чомски, както впоследствие научавам, също пристига в Будапеща горе-долу по същото време заедно с Бритни Спийърс по покана на Централно-европейския университет, макар че (обяснимо донякъде) никъде няма да срещнете негови плакати. Но да се върнем към езика *simi*. Склонен съм да приема, че това е метафора за универсалния език на поп-културата, който Бритни Спийърс определено владее. Фактът, че на определено ниво го възприемам като идиш вероятно има нещо общо с посвещаването ѝ (от Мадона!) в *kabbalah*, този най-мистичен клон на юдаизма, намерило дискретен израз в татуировката на врата ѝ. Надписът трябва да гласи нещо от сорта на „нова ера“. В действителност обаче, както твърдят специалистите, буквите са изписани неправилно и не означават абсолютно нищо. Кое то до голяма степен обяснява защо не съм запомнил нищо от това, което Бритни ми е съобщила на своя предполагаем универсален език. Дали е било нещо важно? Или просто хаос от думи? Изглежда универсалните кодове за комуникация още не са гаранция за смисъл. Сам по себе си това също е важен извод.

кörös nyelvtanon, az úgynevezett mélystruktúrákon alapszik. Szerinte ha egy másik csillagrendszerből érkezett tudós vizsgálná a földi nyelveket, feltétlenül arra a megállapításra jutna, hogy a felületi szókészleti és nyelvtani eltérések ellenére itt lényegében egyetlen nyelvről van szó. Chomsky, mint utóbb értesültem róla, Britney-vel nagyjából egy időben érkezett Budapestre a Közép-Európai Egyetem meghívására, igaz – s ez valamelyest érthető is –, sehol sem láttam az utcán kiplakátolva az előadását. De térjünk vissza a szimi nyelvhez. Hajlamos vagyok elfogadni, hogy ez a popkultúra egyetemes nyelve, melyet Britney kifogástalanul bír. Az, hogy egy bizonyos ponton a jiddissel azonosítottam a nyelvet bizonyára annak a számlájára írható, hogy Britney-t beavatták, pontosabban Madonna beavatta a kabbalába, a judaizmusnak ebbe a legmisztikusabb tanításába, s ezt hivatott diszkréten jelezni a nyakán látható tetovált ábra is.

A felirat valami olyasmit fejez ki, hogy „new age“. A valóságban azonban, a szakértők szerint, a betűket helytelenül írták le és az égvilágon semmit nem jelentenek. Ez pedig alapvetően megmagyarázza, miért nem emlékeztem semmire abból, amit Britney közölt velem a maga feltételesen egyetemes nyelvén. Valami fontos lett volna? Vagy csak szókavalkád? Úgy tűnik, a kommunikáció egyetemes kódjai még nem garantálják az értelmet. Ez pedig a maga nemében fontos következtetés.

Krasztev Péter fordítása

Затварянето води до тежък провинциализъм

Разговор с Алек Попов

Алек Попов е роден в София през 1966 г. Завършил е националната гимназия за древни езици и култури „Константин Кирил Философ“ и Софийския университет „Св. Климент Охридски“, специалност българска филология. През 1997 учи в САЩ.

Автор е на романа „Мисия Лондон“, 2001, преиздаден същата година и на следните сборници с разкази: „Ниво за напреднали“, 2002, преиздаден 2003; „Пътят към Сиракуза“, 1998; „Зелевият цикъл“, 1997; „Игра на магии“, 1995; „Мръсни сънища“, 1994; „Другата смърт“, 1992. В момента Алек Попов е директор на Дома на детската книга и главен редактор на литературното списание „Родна реч“. Секретар на българския ПЕН център.

A bezártság súlyos provincializmushoz vezet

Beszélgetés Alek Popovval

Alek Popov 1966-ban született Szófiában. Középiskolai tanulmányait a Konsztantin-Kiril Filozóf Antik Nyelvek és Kultúrák Gimnáziumában végezte, majd a Szófiai Ohridi Szent Kelemen Tudományegyetem bolgár filológia szakát végezte el. 1977-ben az USA-ban tanult.

Eddig megjelent művei: *Londoni küldetés* (2001) – regény, amelynek ugyanabban az évben még egy kiadása megjelent, *Haladók szintje* (2002, újabb kiadás 2003), *Út Szirakuzába* (1998), *Káposztaciklus* (1997), *Mágiajátékok* (1995), *Piszkos álmok* (1994), *A másik halál* (1992) – elbeszélésgyűjtemények. Alek Popov jelenleg a Gyerekkönyv Házának igazgatója, és a *Rodna recs* című folyóirat főszerkesztője. A bolgár PEN-központ titkára.

Софийският университет
„Св. Климент Охридски“

A Szófiai Ohridi Szent Kelemen
Tudományegyetem

Какво представляваше за теб проектът Българският кондуктор?

Фигурата на кондуктора е дълбоко символична и не се изчерпва с буквалния смисъл на думата. За европейца, който живее между двете световни войни през два века, името „български кондуктор“ звучи енигматично. То като че ли е някаква обобщена фигура на непознатото, на човека, който не говори твоя език, на човека-медиум между познатото пространство и абсолютно непознатия свят. В този смисъл проектът е широко отворен. С „българския кондуктор“ на практика може да се идентифицира всеки чужденец: всеки, който не говори твоя език или по-скоро обратното. И това е забавното, понеже от гледна точка на „българския кондуктор“ ти не говориш неговия

Mit jelentett számodra a Bolgár kalauz-projekt?

A kalauz alakja erősen szimbolikus, nem merül ki a szó betű szerinti értelmében. A XX. században, a két világháború között élt európai ember számára enigmatikus jelentésű a „bolgár kalauz“ elnevezés. Mintha az ismeretlen, az ember valamilyen általános figurája lenne, aki nem beszél a nyelvedet, az ismert tér és az abszolút ismeretlen világ közötti médiumé. Ebben az értelemben a projekt nagyon nyitott. A „bolgár kalauzzal“ gyakorlatilag minden külföldi azonosítható: mindenki, aki nem beszél a nyelvedet vagy inkább fordítva. És ez a szórakoztató, mivel a „bolgár kalauz“ szemszögéből te nem beszéled az ő nyelvét, a másik szemszögéből pedig – ő nem

език, а от гледна точка на другия – той не говори твоя език. Но по-забавното в случая е, че става въпрос за два сравнително малко познати езика – българския и унгарския. Те не са сред най-разпространените езици. Унгарският звучи на българите почти като китайски. Предполагам, че и обратното е така. Това прави проекта универсален, защото и от едната, и от другата страна възможностите за идентификация са безбройни. Ето защо смятам, че проектът в никакъв случай не бива да се ограничава с участието на български и унгарски писатели, тъй като това до известна степен би го буквализирало. Ще бъде много добре да се събуди интереса на писатели от други страни, при това не само от Балканите. Защото ситуацията е толкова универсална, че може да се разиграе и в Африка, и в Азия.

Дали се е променило нещо в началото на XXI век?

Промяната е осъществяването на този проект и това не е малко. От определена дистанция на времето отново разиграваме ситуацията, което в някакъв смисъл показва, че е извървяна една сипрала – върнали сме се отново към изходната ситуация, но на друго ниво. Хората се променят, ситуацията се повтарят – но начинът, по който ги възприемаме, е различен.

Познаваш ли другите текстове в книгата?

Текстовете са доста различни, не само тематично, но и жанрово. И унгарските, и българските. Темата провокира съвършено различни реакции у различните участници в проекта. Така зададена, тя позволява една безкрайна поредица от интерпретации. Ако по някакъв начин гледните точки съвпадаха и това което пишеха различните автори си приличаше, нещо нямаше да бъде наред. Всички автори, участвали в проекта, са съвременни имена, приблизително от едно поколение и издават много интересно мислене.

Допринася ли нещо този проект за преодоляването на несъстоялата се комуникация?

Сам по себе си проектът, както и всеки подобен проект, е форма на комуникация. Важно е да се реализират такива идеи, които по някакъв начин карат хората да си взаимодействат.

Чувства ли се българинът изолиран от Европа? Продължава ли да се движи в другия коридор?

Много е странно, че в момента, когато няма никакви особени пречки и може да се пътува

бесзели а те nyelvemet. De ami még szórakoztatóbb ebben az esetben az az, hogy két viszonylag kevésbé ismert nyelvről van szó – a bolgárról és a magyarról, amelyek nem tartoznak a legelterjedtebb nyelvek közé. A bolgárok számára a magyar majdnem úgy hangzik, mintha kínai lenne. Feltételezem, hogy ez fordítva is így van. Ez teszi a projektet univerzálissá, mert mind az egyik, mind a másik oldalról számtalan azonosítási lehetőség van. Éppen ezért vélem úgy, hogy a projektet semmi esetre sem szabad csak bolgár és magyar írók részvételére korlátozni, mivel az bizonyos mértékig betű szerintivé tenné. Nagyon jó lenne, ha más országok íróinak is felébredne az érdeklődése, és nem csak a balkáni országokban. Mert a szituáció annyira univerzális, hogy Afrikában vagy Ázsiában is játszódhat.

Megváltozott valami a XXI. század elején?

A változás ennek a projektnek a megvalósítása, és ez nem kevés. Az idő egy bizonyos távlatából ismét eljártsszuk azt a szituációt, amely bizonyos értelemben azt bizonyítja, hogy egy spirált jártunk be – ismét visszatértünk a kiinduló helyzethez, de más szinten. Az emberek változnak, a szituációk ismétlődnek – de az a mód, ahogyan felfogjuk őket, már más.

Ismered a könyvben megjelent többi szöveget?

A szövegek nagyon különbözőek, nem csak témájukat, hanem műfajukat tekintve is. A magyarok és a bolgárok is. A téma teljesen más reakciót vált ki a projekt minden résztvevőjéből. Így felvetve a téma az interpretációk végtelen sorozatát engedi meg. Ha a nézőpontok egybeestek volna, és az, amit a különböző írók írtak, hasonlítana egymásra, valami nem lenne rendben. A projektben részt vevő minden egyes szerző mai név, nagyjából egy nemzedékhez tartoznak, és nagyon érdekes gondolkodásmódot mutatnak.

Hozzátesz valamit ez a projekt a meg nem valósult kommunikáció leküzdéséhez?

A projekt önmagában, mint minden hasonló projekt, a kommunikáció egy bizonyos formája. Fontos, hogy megvalósuljanak olyan ötletek, amelyek valamilyen módon arra ösztönzik az embereket, hogy kölcsönhatásba kerüljenek egymással.

A bolgár ember elszigeteltnek érzi magát Európától? Továbbra is a másik folyosón mozog?

Nagyon különös, hogy jelenleg, amikor nincs sem-

навсякъде, хората продължават да стоят затворени в собствената си малка отсечка. И независимо къде точно са и какво точно правят – те си остават заключени в своето малко пространство. Това е един от парадоксите. Обиколил света и пак си останал същия. От друга страна се и променят, разбира се – едни повече, други по-малко, някои – никак.

Това добре ли е или е лошо?

Не може да се каже. Промяната не винаги е за добро. Но пък е неизбежна. Хората не обичат кой знае колко много промените.

Очевидно това не е само образа на българина.

Естествено. Българинът е човек като всички останали. Всички обобщения рискуват да бъдат погрешни, особено във време, когато групите идентичности на хората се разпадат.

Как се роди идеята за „Мисия Лондон“?

Беше неизбежно, след опита, който имах от работата си в българското посолство в Лондон. Казах си, че сигурно ще напиша нещо за всичко това. Самата история се роди доста трудно, разбира се. Тя трябваше да кристализира – сюжетните линии, самите герои. Героите в крайна сметка сами конструираха сюжетната линия. Човек има един представи, а като почне да пише се получава съвършено друго. И когато установиш, че това, което предварително си си наумил не съответства на логиката на историята, на логиката на героите, тогава трябва да направиш значителни промени, да изхвърлиш много неща. Така и направих. Всъщност в един момент прегледах цялата книга и изхвърлих много страници. Някои от тях влязоха в следващата ми книга „Ниво за напреднали“, в цикъла „Възлизане на Тауър бридж“.

Как измисли тази абсурдна ситуация – инсценирането на прием с английската кралица?

Наложи ми се да общувам с някои PR агенции в Лондон, които общо взето са много смешни и се движат на ръба на пълната шарланатия. Някои са преуспяващи, други са си откровени измамници. Една държава, която иска да излъска имиджа си, е много привлекателна плячка за тях. Тези стремления винаги са свързани с известна парвенющина и простотия, която те на часа подушват – разбират, че си имат работа с едни сравнително семпли хорица и веднага им се нахвърлят. Затрупват те с

milyen különös akadály, és bárhova lehet utazni, az emberek továbbra is bezárva élnek a saját kis szakaszaikban. És függetlenül attól, hogy éppen hol vannak és éppen mit csinálnak – bezárkóznak a saját kis terükbe. Ez az egyik paradoxon. Bejárta a világot, és mégis ugyanaz maradt. Másrészt változnak is, természetesen – egyesek jobban, mások kevésbé, megint mások – egyáltalán nem.

Ez jó vagy rossz?

Ezt nem lehet megmondani. A változás nem mindig vezet jóra. Viszont elkerülhetetlen. Az emberek nem szeretik túlságosan a változásokat.

Ez nyilvánvalóan nem csak a bolgár emberre jellemző.

Természetesen. A bolgár is ugyanolyan ember, mint bárki más. Minden általánosításnál fennáll a veszély, hogy téves, különösen egy olyan időszakban, amikor az emberek csoportidentitástudatai szétesőben vannak.

Hogy született a Londoni misszió ötlete?

Elkerülhetetlen volt azok után, amilyen tapasztalatokat szereztem a londoni bolgár nagykövetségen végzett munkám során. Azt mondtam magamban, hogy biztosan fogok írni valamit minderről. Maga a történet elég nehezen született meg, természetesen. Ki kellett kristályosodnia – a szüzsé vonalainak, maguknak a hősöknek. Végeredményben a hősök maguk építették fel a cselekmény vonalát. Az embernek van egy elképzelése, de amint nekilát az írásnak, valami teljesen más kerekedik ki. És amikor rájössz, hogy az, amit előzetesen kitaláltál, nem felel meg a történet logikájának, a hősök logikájának, akkor jelentős változtatásokat kell eszközölnöd, ki kell dobnod sok mindent. Én is így tettem. Tulajdonképpen egy bizonyos pillanatban átnéztem az egész könyvet, és egy csomó oldalt kidobtam belőle. Néhány közülük bekerült a következő könyvembe, amely a Szint haladóknak címet viseli, és A Tower Bridge megmászása című ciklus része.

Hogy találtad ki ezt az abszurd szituációt – az angol királynő fogadásának megrendezését?

Londonban több PR-ügynökséggel volt dolgom, amelyek általában nagyon nevetségesek, és a teljes sarlatánság határán mozognak. Egyesek közülük nagyon sikeresek, mások valódi csalók. Egy olyan állam, amely ki akarja fényesíteni az image-át, nagyon vonzó zsákmány számukra. Az ilyen törekvések mindig egy bizonyos parvenüsködéssel

всевъзможни оферти, обещаваат какво и как ще направят за теб и само за теб. То е свързано с манталитета на посткомунистическите политики, които са закърмени от времето, когато нещата се правеха именно така – да изглеждат що годе прилично, а същността много-много нямаше значение. С по-голяма грижа за фасада, без да се интересуват от действителната промяна, от действителния напредък.

Неотдавна се случи нещо много смешно, когато в английската преса излязоха съобщения за някакви източноевропейци, които нападали парковете и крадяли патици и лебеди да ги пекат (Същата ситуация се описва в книгата, която беше отдавна излязла).

Написаното се оказа истина.

Често става така – литературата да предшества живота.

Смяташ ли, че и в Унгария романът ще намери добър прием?

Надявам се. В известен смисъл, той описва ситуацията в цяла източна Европа. Аз не смятам, че това е някаква запазена територия за българския национален характер. Всички тези страни минават през едни и същи родилни гърчове. В една или друга степен тази ситуация е валидна за всички. Не само в източна Европа. Имам една приятелка, френска дипломатка, която ми каза, че и при тях не е много по-различно.

Има ли основание паралела с Бай Ганьо?

В българската литература тази нишка е много силна. Но смятам, че идеите, заложили в романа, са доста по-различни. Смешното тук произтича по-скоро от абсурда, а не от цивилизационния сблъсък. Може да се чете и през бай Ганьо, разбира се, то е най-лесно, но книгата определено не е само за това. Основните теми са много съвременни и не са заключени в цивилизационния конфликт, който е основа за сюжетите в Бай Ганьо. Ако някой реши да чете книгата само по този начин, той ще бъде лишен от възможността да види другите аспекти. В книгата много се играе със съвременната посткомунистическа митология, с идеята за симулацията на реалността, на институциите, което е напълно различно и съвсем модерно поставяне на проблема. Извън България, където не съществува подобна традиция, хората четат и възприемат книгата по един съвсем друг начин. Четенето през Бай Ганьо ограничава погледа. Тя може да бъде четена и през съвършено други

és bárdolatlansággal járnak, amit ők abban a szempillantásban kiszagolnak – rájönnek, hogy viszonylag egyszerű emberekkel állnak szemben, és azonnal rájuk akaszkodnak. Elhalmozzák őket mindenféle ajánlatokkal, ígéretnek, hogy mit és hogyan fognak csinálni nekik és csak nekik. Ez összefügg a posztkommunista politikusok mentalitásával, akik azokban az időkben nőttek fel, amikor a dolgokat pontosan így csinálták – hogy külsőleg nagyjából rendben legyenek, a lényegüknek viszont nem volt túl nagy jelentősége. Inkább a külsőségekkel törődtek, a tényleges változás, a tényleges haladás nem érdekelte őket.

Nemrég egy nagyon mulatságos eset történt, az angol sajtóban cikkek jelentek meg valamiféle kelet-európaiakról, akik a parkokból kacsákat és hattyúkat loptak, hogy megsüssék maguknak. (Ugyanerről a szituációról a már jóval korábban megjelent könyvben is említés történik.)

A kitalált történetből valóság lett.

Ez gyakran történik így – az irodalom megelőzi az életet.

Mit gondolsz, Magyarországon jól fogják fogadni a regényedet?

Remélem. Bizonyos értelemben a könyv az egész kelet-európai helyzetet írja le. Nem hiszem, hogy ez a bolgár nemzeti karakter védett teóriája lenne. Az összes itteni ország ugyanazokat a szülési kínokat éli át. Ez a helyzet mindenkire érvényes ilyen vagy olyan fokig. Nem csak Kelet-Európában. Van egy barátnőm, francia diplomata, aki azt mondta, hogy náluk sem sokkal különб a helyzet.

Van-e alapja a Baj Ganyóval való párhuzamnak?

A bolgár irodalomban nagyon erős ez a szál. De én úgy vélem, hogy a regényben megjelenő gondolatok nagyon eltérnek tőle. A komikum itt inkább az abszurdumból fakad, és nem a civilizációval való találkozástól. Lehet Baj Ganyó szemszögből is olvasni, természetesen, ez a legkönnyebb, de a könyv határozottan nem csak arról szól. Az alapvető témái nagyon maiak, és nem a civilizációs konfliktusból erednek, ami a Baj Ganyóban megjelenő szűzség alapját képezi. Ha valaki csak ebből a szemszögből olvassa a könyvet, megfosztja magát attól a lehetőségtől, hogy a többi aspektust is meglássa. A könyv sokat játszik a modern posztkommunista mitológiával, a valóság, az intézmények szimulálásának ötletével, és ez a probléma teljesen másféle,

ключове. Разбира се, литературата е изкуство на интерпретацията, всеки прочит е уникален.

Получила ли е книгата някакви отличия?

В България не е, но навън – да. Тя взе годишната награда на Clouds magazine, мултикултурно списание, което излиза в САЩ. Наградите се дават от няколко години насам. Те са две: едната е за фикшън, а другата за поезия. Книгата излезе на части на английски и редакционният екип на сайта реши да я премира. На мене особено ми харесва, че решението е базирано на мнението на читателите на сайта. Част от романа излезе на английски и в списанието „Ориент Експрес“ във Великобритания, предстои и излизането на цялата книга, което е особено интересно, тъй като тя е написана и за англичаните. Отзивите общо взето са много добри. За англичаните тя кореспондира със стила Уудхаус, Роалд Дал, Саки. Образците за всяка литература задават и начина на четенето. Но замисля е дълбоко интернационален, и това е начинът по който трябва да се пише днес. Това, според мен, е и пътят на европейската литература. Да се разказват единствено истории, които са с тясно национален, локален обсег, ми се струва безинтересно.

Нямаш ли страх от глобализацията?

Колкото повече човек се огражда и затваря, толкова по-голяма заплаха за него представлява това явление. Глобализацията не е някакъв единен процес, тя има много измерения. В крайна сметка хората се променят, независимо искат или не. Важно е това да се осъзнае – не можеш да си останеш затворен в някакви граници, които така или иначе са станали пропускливи, прозрачни. Такова затваряне винаги води до един ужасно тежък провинциализъм. Оставайки подчинен на някаква общност, ти губиш индивидуалността си, свободата си. За мен свободата е по-важна от чувството за идентичност. Съвременният човек е обречен да има повече от една идентичности.

14 май 2004 г., Будапеща
Светла Кьосева

на много май felvetése. Bulgárián kívül, ahol nem léteznek hasonló hagyományok, az emberek teljesen másképp olvassák és fogják fel a könyvet. A Baj Ganyó szemszögből való olvasás beszűkíti a látókört. Más kulcsok is vannak az olvasásához. Az irodalom az interpretáció művészete, minden olvasat egyedi.

Kapott e a könyv valamilyen díjat?

Bulgáriában nem, de külföldön igen. Elnyerte az USA-ban megjelenő multikulturális folyóirat, a Clouds magazine éves díját. A díjakat néhány éve osztják ki, kétféle van: az egyiket a fikcióért, a másikat a költészetért adják. A könyv részletekben angolul is megjelent, és a Web-oldal szerkesztőbizottsága úgy határozott, hogy díjazza. A regény egy részlete angolul megjelent az Orient Express című nagy-britanniai folyóiratban is, és nemsokára kiadásra kerül az egész regény is, ami azért különlegesen érdekes, mert az angolokról szól. A visszhangjai nagyon jók. Az angolok számára Woodehouse, Roald Dahl, Sakie stílusát idézi. De az alap gondolata mélyen internacionális, és ez az a mód, ahogyan ma írni kell. Szerintem ez az európai irodalom útja. Csak olyan történeteket mesélni, amelyek szorosan véve nemzeti, helyi témájúak, számomra érdektelennek tűnik.

Nem félsz a globalizációtól?

Az ember minél jobban körbekeríti magát és bezárkózik, annál nagyobb fenyegetést jelent számára ez a jelenség. A globalizáció nem egységes folyamat, sok vetülete van. Az emberek tulajdonképpen változnak, függetlenül attól, hogy akarnak-e vagy sem. Az a fontos, hogy ezt belássuk – nem maradhat bezártan valamilyen határok között, amelyek már úgyis megrepedeztek, áttetszővé váltak. Az ilyen bezárkózás mindig rettentően súlyos provincializmushoz vezet. Ha egy bizonyos közösségnek maradsz alárendelve, elveszted az egyéniségedet, a szabadságodat. Számomra a szabadság fontosabb az identitás érzésénél. A modern embernek az a sorsa, hogy egynél több identitása legyen.

Budapest, 2004. május 14.
Az interjút Kjoszeva Svetla készítette
Genát Andrea fordítása

XEMYC HAEMUS

Списание за обществен живот и култура
Основано от
Дружеството на българите
в Унгария през 1991 г.

Társadalmi és kulturális folyóirat
Alapította
1991-ben
a Magyarországi Bolgárok Egyesülete

Издание на Българското
републиканско самоуправление
Отговорен издател: Данчо Мусев

A Bolgár Országos
Önkormányzat kiadványa
Felelős kiadó: Muszev Dancso

Списанието се издава
с материалната подкрепа на
Фонд „За националните и
етнически малцинства в Унгария“

Megjelenik negyedévenként
a Magyarországi Nemzeti
és Etnikai Kisebbségért
Közalapítvány támogatásával

Светла Кьосева: главен редактор
Росен Русев: художествен редактор

Kjoszeva Szvetla főszerkesztő
Ruszev Roszen képszerkesztő

Редакционна колегия:
Андреа Генат, Ася Събева-Юричкаи,
Габриела Хаджикостова,
Дьорд Сонди, Иван Русков,
Кристина Менхарт, Ленке Чикхеи,
Райна Симеонова,
Светослав Стойчев, Тошо Дончев

Szerkesztőbizottság:
Csíkhelyi Lenke, Doncsev Toso,
Genát Andrea, Hadzsikosztova Gabriella,
Juricskayné Szabeva Aszja,
Menyhárt Krisztina, Szimeonova Rajna,
Ruszkov Ivan, Szondi György,
Sztójcsev Szvetoszlav

Печатница: Globe Print
Адрес на редакцията:
1097 Будапеща, ул. „Лоняи“ №41.
Тел.: 216-0197

Nyomda: Globe Print
A szerkesztőség címe:
1097 Budapest, Lónyay u. 41
tel.: 216-4210

Цена на броя: 500 форинта.
Годишен абонамент: 2000 форинта
ISSN 1216-2590

Egy szám ára: 500 Ft
Előfizetés egy évre: 2000 Ft
ISSN 1216-2590